

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ

Συγγραφή - Επιμέλεια: Κατερίνα Χάσκα

Αθήνα, 2016

«Πολυπολιτισμικός θίασος ΑΝΑΣΑ: Ένα караβάνι χωρίς σύνορα»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	2
2. ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	3
3. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	4
4. ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ ΚΙ ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ.....	5
5. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ.....	6
6. ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΘΕΑΤΡΟΥ, ΘΕΑΤΡΙΚΟΥ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ.....	7
7. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΧΩΡΙΣΜΟΥ ΣΕ ΥΠΟΟΜΑΔΕΣ Ή ΣΕ ΖΕΥΓΗ.....	15
8. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ.....	31
9. ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ, ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΔΡΑΜΑ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥΣ	34

Το εγχειρίδιο αυτό δημιουργήθηκε από το Πολιτιστικό Κέντρο Αφρικάνικης Τέχνης και Πολιτισμών ANASA (www.anasa.org.gr) στα πλαίσια του έργου «Πολυπολιτισμικός θίασος ANASA: Ένα караβάνι χωρίς σύνορα» (www.anasa.org.gr/caravan).

Το έργο χρηματοδοτείται από την **Ισλανδία**, το **Λιχτενστάιν** και τη **Νορβηγία** στο πλαίσιο του Προγράμματος «**Είμαστε όλοι Πολίτες**» (www.weareallcitizens.gr), το οποίο είναι μέρος του συνολικού Χρηματοδοτικού Μηχανισμού του ΕΟΧ για την Ελλάδα, γνωστού ως **EEA Grants**. Διαχειριστής Επιχορήγησης του Προγράμματος είναι το **Ίδρυμα Μποδοσάκη** (www.bodossaki.gr). Στόχος του Προγράμματος είναι η ενδυνάμωση της κοινωνίας των πολιτών στη χώρα μας και η ενίσχυση της κοινωνικής δικαιοσύνης, της δημοκρατίας και της βιώσιμης ανάπτυξης.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το εκπαιδευτικό μας σύστημα και κάθε εκπαιδευτικό σύστημα δεν πρέπει να υιοθετεί αφομοιωτική πολιτική για τα μειονοτικά παιδιά και να επιτρέπει την επικράτηση αντιλήψεων ιεράρχησης των πολιτισμών σε ανώτερους και κατώτερους. Ως σημαντικός κοινωνικός παράγοντας, η εκπαίδευση, έχει την ευκαιρία να φέρει σε άμεση επαφή διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, οι ομάδες των οποίων μπορούν να διερευνήσουν και να αφουγκραστούν τις ιδιαιτερότητες του εκάστοτε πολιτισμού στο πέρασμα των χρόνων. Ένα ταξίδι φανταστικό μέσα από τα πλαίσια του θεάτρου άμεσα συνυφασμένο με την πραγματικότητα που αντιλαμβάνεται ο καθένας.

Στις καθημερινές τους σχέσεις, τα παιδιά προβαίνουν σε μια, τις περισσότερες φορές, υποσυνείδητη διάκριση μεταξύ των «ημετέρων» και των «άλλων» οι οποίες αναδύονται από διπολικές εσωτερικευμένες κατηγοριοποιήσεις, όπως φίλος/εχθρός, άσπρος/μαύρος, καλός/κακός. Τα συναισθήματα που προκύπτουν από αυτές τις διακρίσεις, αλληλεπιδρούν και συμπληρώνουν τις νοητικές διακρίσεις οι οποίες παγιώνονται και διαμορφώνουν τον χαρακτήρα του ατόμου. Προσωπικά ενδιαφέροντα, ποικίλα και αντικρουόμενα ενίοτε, επηρεάζουν την ομαδική ζωή και συνηθέστερα προκαλούν κοινωνικές εντάσεις.

Ταυτόχρονα, η κοινή εμπειρική προσδοκία του συνόλου της κοινωνίας δημιουργεί μια αίσθηση συλλογικής και ατομικής ταυτότητας και μια ασφάλεια ενσωμάτωσης και ένταξης σε κοινωνικές ομάδες, που χαρακτηρίζονται από γλωσσολογικές και ιστορικές συνισταμένες. Η ενασχόληση με μορφές δραματικής τέχνης μπορούν να βοηθήσουν τον συμμετέχοντα στον –ποιοτικό– σχηματισμό της πολιτισμικής του ταυτότητας και στην απόκτηση διαπολιτισμικής ικανότητας.

«Η δραματική Τέχνη στην εκπαίδευση μέσω των ρόλων δίνει στον καθένα τη δυνατότητα να εξετάσει σε βάθος τη δική του ταυτότητα και την ταυτότητα των άλλων, να επαναπροσδιοριστεί ο ίδιος, να διερευνήσει τους διάφορους ρόλους, τόσο τους δικούς του όσο και των άλλων, στην κοινωνία και όλα αυτά να τα κάνει με κριτική θεώρηση και θετική στάση».

Τα παιδιά από τη φύση τους έχουν μικρότερη προκατάληψη σε σχέση με τους ενήλικες και οι φοβίες τους συνήθως περιστρέφονται γύρω από την γλώσσα και τον γλωσσικό ρατσισμό συμβάλλοντας στον παραγκωνισμό των αλλόγλωσσων «ξένων». Υπάρχουν ωστόσο και περιπτώσεις όπου η ξеноφοβία δεν οφείλεται στη γλωσσική διαφορετικότητα.

Τα θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα ως μέρος του σχολικού προγράμματος παρέχουν τη δυνατότητα να αναπτυχθεί η επικοινωνία σε παιδιά που δεν μιλούν τη ίδια γλώσσα και πιθανόν δεν έχουν μάθει άλλον τρόπο επικοινωνίας. Οι κιναισθητικές δραστηριότητες ειδικά προσανατολισμένες στη διαπολιτισμική εκπαίδευση, με τον παιγνιώδη χαρακτήρα τους αποτελούν τη βάση για ουσιαστική επικοινωνία και μπορούν να προσελκύσουν τον ενδιαφέρον των μαθητών ώστε να γνωρίσουν και να ανακαλύψουν τον φαινομενικά «άλλο».

Οι τεχνικές του δραματικού θεάτρου επιτρέπουν στα άτομα να δράσουν, να σκεφτούν και να δημιουργήσουν καταστάσεις κατανόησης του εαυτού τους, των άλλων και της ζωής.

Το παρόν θεατροπαιδαγωγικό υλικό έχει δημιουργηθεί με στόχο να λειτουργήσει ως εγχειρίδιο-μοχλός για τους εκπαιδευτικούς που επιθυμούν να εντάξουν τη τέχνη του θεάτρου, της μουσικής, του χορού και των εικαστικών στο μάθημά τους ώστε να βοηθήσουν στην πνευματική εξέλιξη των μαθητών τους, την έκφραση, την επικοινωνία, τη ομαδικότητα καθώς και την κατανόηση κι εξέλιξη των δεξιοτήτων τους.

2. ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η δραματική τέχνη έχει τη ρίζα της από το ρήμα δράω-δρω, που σημαίνει δράση, κάνω δηλαδή μια δράση. Στα ελληνικά η λέξη *δράμα* χρησιμοποιείται με πολλαπλές σημασίες. Πέρα από τη δράση, μπορεί να δηλώνει το τραγικό, το δραματικό έργο, την τραγωδία, και τη δραματοποίηση. Εδώ θα θέλαμε να διευκρινίσουμε πως ο αρχικός όρος δεν ήταν δραματική τέχνη στην εκπαίδευση, αλλά *Το εκπαιδευτικό δράμα*, το οποίο ορίζεται ως μια μορφή τέχνης που υπηρετεί την εκπαίδευση (Dramain Education), προκειμένου να γίνει διαχωρισμός του από οποιοδήποτε άλλο θεατρικό εκπαιδευτικό είδος (Woolland, 1999:24).

Το δράμα μπορεί να διδαχτεί είτε ως ανεξάρτητο μάθημα τέχνης να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο για την διδασκαλία άλλων μαθημάτων του προγράμματος σπουδών (Αυδή & Χατζηγεωργίου, 2007:19).

Ο όρος Εκπαιδευτικό Δράμα για τη ακρίβεια αποτελεί μετάφραση στα Ελληνικά του όρου «Dramain Education», που αναπτύχθηκε στην Αγγλία με τη σημερινή του μορφή, στη δεκαετία του 1980. Στόχος του ήταν ο προβληματισμός γύρω από καθημερινά θέματα, η μελέτη θεατρικών κειμένων και ανθρώπων της τέχνης του θεάτρου αλλά κύριο μέλημα ήταν να γεφυρωθεί το χάσμα που δημιουργούσε η απομονωμένη από τις ανάγκες των μαθητών διδασκαλία και μάθηση.

Στην Αγγλία ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας ως εργαλείο το εκπαιδευτικό δράμα δούλεψε μια θεατρική παράσταση με στόχο την περιγραφή εννοιών από τον χώρο των θετικών επιστημών και της τεχνολογίας, το αναλυτικό πρόγραμμα, και τη διαθεματική διδασκαλία. Στη συνέχεια έθετε ερωτήσεις που βοηθούσαν στην αξιολόγηση της μάθησης που επιτεύχθηκε μέσα από το δράμα.

Στην Ελλάδα, η δραματική διαδικασία στην εκπαίδευση διαφοροποιείται από αυτή της Αγγλίας (Μέγα, 1990:21). Διακρίνουμε δηλαδή ότι ο ρόλος του θεάτρου στα σχολεία είναι μόνο το «ανέβασμα» παραστάσεων στο τέλος της σχολικής χρονιάς ή σε εθνικές και θρησκευτικές γιορτές.

Τα τελευταία όμως χρόνια το «δράμα» και η «δραματοποίηση» άρχισαν πλέον να χρησιμοποιούνται σαν παιδαγωγικά εργαλεία. Παιδαγωγοί κι ερευνητές όπως η Άλκηστις, ο Κουρετζής, ο Μουδατσάκης κ.ά. γράφουν βιβλία και επιστημονικά άρθρα με θέμα το εκπαιδευτικό δράμα ή αλλιώς τη δραματική τέχνη στην εκπαίδευση.

Τα δύο αυτά εκπαιδευτικά συστήματα (αγγλικό και ελληνικό) έχουν ορισμένες διαφορές που αφορούν τη δομή και τη λειτουργία τους. Συγκεκριμένα, το δράμα είναι τρόπος συμπεριφοράς μέσα στην ζωή. Γι' αυτό, διερευνά μέσα στους πολιτισμούς πανανθρώπινα θέματα και προβλήματα και προσφέρει στο άτομο τη δυνατότητα να γνωρίσει τον εαυτό του και να ορίσει τον πολιτισμό του. Ταυτόχρονα έχει τη δυνατότητα να απευθύνεται σε όλους εκείνους τους εκπαιδευτικούς, που αναζητούν έμπνευση, δημιουργία και μέθοδο, για να δώσουν νόημα στην διδασκαλία τους και περιεχόμενο στην μάθηση των παιδιών τους (Woolland, 1999:18).

Μετά από διάφορες έρευνες, συζητήσεις και διαφορετικές θέσεις ερευνητών, το δράμα, καταλήγει σήμερα να ορίζεται ως *«μια δομημένη παιδαγωγική διαδικασία η οποία υιοθετεί την θεατρική φόρμα –δηλαδή τις τεχνικές και τα εργαλεία της δραματικής τέχνης-με σκοπό την προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη των συμμετεχόντων, καθώς και την καλύτερη αφομοίωση της γνώσης μέσα στο κοινωνικό της πλαίσιο»* (Καλλιαντά & Καραβόλτσου, 2006:1).

Τέλος, αφού το εκπαιδευτικό δράμα έχει τις ρίζες του στο θέατρο, θα ήταν σημαντικό να κάνουμε μια ιστορική αναδρομή από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Δηλαδή πώς από το αρχαίο θέατρο φτάνουμε στο σημερινό εκπαιδευτικό δράμα.

3. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση είναι μια κοινωνική μορφή τέχνης και ένας τρόπος εξερεύνησης του κόσμου μέσα από δραματικές δραστηριότητες, ρόλους και δραματοποιημένες καταστάσεις.

Ως κυρίαρχο χαρακτηριστικό της δραματικής τέχνης θα λέγαμε ότι είναι η έμφαση που δίνεται μέσω αυτής στην εξέλιξη κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων του ατόμου ή του παιδιού καθώς και στην ανθρώπινη αλληλεπίδραση. Λειτουργεί παράλληλα ως μέσο για την εξερεύνηση και συνειδητοποίηση προβληματισμών καθώς και την αναγνώριση του εαυτού και των άλλων. Πράγμα που μπορεί να οδηγήσει στην αναθεώρηση ορισμένων στάσεων και συμπεριφορών *«Το δράμα είναι μια επιλεκτική έκφραση της ανθρώπινης αλληλεπίδρασης κατά την οποία μπορούν να εξεταστούν κώδικες και τρόποι συμπεριφοράς, αφού ο τόπος του δράματος επιτρέπει την αναθεώρηση, κάτι που δεν μπορεί να γίνει στην ίδια την ζωή»* (Αλκηστis,2008:218). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την ανάπτυξη κριτικής στάσης απέναντι στη ζωή και η διαμόρφωση μιας νέας λύσης στις εμπειρίες της ομάδας ή του ατόμου.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό της δραματικής τέχνης στην εκπαίδευση είναι η ομαδικότητα και η δυνατότητα μετασχηματισμού. Σύμφωνα με τους Bolton και Heathcote (1999:6-13) *«Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση είναι να δημιουργείς σκόπιμα ένα μικρόκοσμο συμπεριφορών, μέσα στον οποίο όσοι συμμετέχουν ενεργούν ως ομάδα, γνωρίζοντας παράλληλα ότι τον δημιουργούν οι ίδιοι και ότι αυτός είναι φανταστικός. Είναι μια κοινωνική διεργασία και αφορά τη συμπεριφορά των ανθρώπων σε καταστάσεις που τους επηρεάζουν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, κωμικά ή τραγικά. Γνωρίζουν ωστόσο ότι αυτό δεν είναι πραγματικότητα, δεν είναι αληθινό, αλλά αληθοφανές».*

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό είναι ότι μέσα από τη δραματική τέχνη και συγκεκριμένα μέσα από παιχνίδια γνωριμίας, κι εμπιστοσύνης, μέσα αφηγήσεις ιστοριών, παιχνίδια ρόλων αυτοσχεδιασμούς κι αναπαραστάσεις τα παιδιά μαθαίνουν να λειτουργούν σε πνεύμα συνεργασίας κι ομαδικότητας, να σέβονται ο ένας τις ανάγκες του άλλου και να αναλαμβάνουν ευθύνες, πράγμα που σημαίνει ότι προετοιμάζονται κατά κάποιο τρόπο για τις ευθύνες που θα αναλάβουν αργότερα όντας μέλη μιας κοινωνίας.

Επιπρόσθετα, το εκπαιδευτικό δράμα είναι ένα δυνατό εργαλείο μάθησης και διδασκαλίας για όλα τα παιδιά, ανεξαρτήτως ηλικίας και ικανότητας, *«που πρώτα εντοπίζεται στο κοινωνικό-δραματικό παιχνίδι του παιδιού, ενώ αργότερα συνιστά μια αναπτυξιακά κατάλληλη πρακτική για την κοινωνική και εκπαιδευτική εξέλιξη του ατόμου»* (Warren, 1999:220).

«Το εκπαιδευτικό δράμα είναι ένας τρόπος μάθησης μέσα από την ενεργό ταυτοποίηση των μαθητών με ρόλους και καταστάσεις, όπως τα φαντάζονται και τα διαμορφώνουν στη δραματική πράξη, μέσω των οποίων μπορούν να μάθουν να εξερευνούν γεγονότα και σχέσεις. Τα παιδιά ανασύρουν τις γνώσεις και τις εμπειρίες τους από τον πραγματικό κόσμο, προκειμένου να δημιουργήσουν μια πιστευτή φανταστική, κατασκευασμένη πραγματικότητα. Με αυτό τον τρόπο, και αφού με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού εμβαθύνουν σε ότι δημιούργησαν, κατανοούν τον εαυτό τους και τον κόσμο της πραγματικότητας που τους περιβάλλει» (O'Neil, 1995:47).

Κλείνοντας, θα ήταν σημαντικό να αναφέρουμε πόσο σημαντικός είναι κι ο ρόλος του εκπαιδευτικού-εμπυχωτή σε όλη τη διαδικασία της πραγμάτωσης της δραματικής τέχνης στην εκπαίδευση. Ο Εμπυχωτής όντας και συντονιστής όλης της διαδικασίας, στη συνέχεια μέσα από ερωτήσεις και μέσα από τον αναστοχασμό είναι αυτός που μπορεί να οδηγήσει τα παιδιά στην ατομική-ομαδική εξέλιξη και ανάπτυξη.

4. ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΤΗΤΑ ΚΙ ΕΝΣΥΝΑΙΣΘΗΣΗ

Οι μαθητές έχουν την ευκαιρία μέσα από το εκπαιδευτικό δράμα να αποκτήσουν κοινωνικές δεξιότητες, δεξιότητες ζωής όπως την ενσυναίσθηση, την κριτική σκέψη και τη διερευνητική-αντισυμβατική ματιά.

«Η ενσυναίσθηση, η ικανότητα να καταλαβαίνει κανείς πώς νιώθουν οι άλλοι και να μπαίνει στη θέση τους, καθώς και η ικανότητα να συμπάσχει μαζί τους ελικρινά-συμμετοχικά και όχι παθητικά-παρατηρητικά», είναι χαρακτηριστικά της διαπροσωπικής και ενδοπροσωπικής νοημοσύνης (θεωρία πολλαπλής νοημοσύνης του Gardner). Σε μια τεχνοκρατική κοινωνία που θέτει ως απώτερο σκοπό την άρτια τεχνολογική κατάρτιση των ήδη υπάρχοντων και μελλοντικών πολιτών της, η συναισθηματική νοημοσύνη παραγκωνίζεται.

Η ενσυναίσθηση (empathy) αποτελεί το προσδοκώμενο όχι μόνο της εκπαίδευσης, αλλά και της κοινωνίας που επιθυμεί να μετασχηματιστεί και να προχωρήσει σε εσωτερικές αλλαγές, οι οποίες θα της προσδώσουν δικαίως έναν περισσότερο 'κοινωνικό' χαρακτήρα. Ο Ίαν Μακιοϋαν υπογραμμίζει αυτήν ακριβώς την αξία. «Το να μπορείς να μπεις με την φαντασία σου στη θέση του άλλου είναι βασικό χαρακτηριστικό της ανθρωπιάς μας. Είναι η ουσία της συμπόνοιας και η απαρχή της ηθικής».

Η ουσία της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης είναι η γνωριμία με το ανοίκειο-το άλλο-το νέο, η υπέρβαση και αποδέσμευση από τις προκαταλήψεις και τους προσωπικούς φόβους για το διαφορετικό.

Στην ουσία όλοι είμαστε διαφορετικοί και όμοιοι την ίδια στιγμή. Οι ιστορίες που παίζονται κατά τη διάρκεια της δραματοποίησης "οι περιπέτειές μας, οι δυσκολίες μας, η επιθετικότητά μας, που εκφράζεται μέσα από το θεατρικό παιχνίδι, μας δίνουν την ευκαιρία να ξεφύγουμε από το τηλεοπτικό μοντέλο με τους νικητές και τους ηττημένους, για να καταλήξουμε σε ένα κοινό χώρο, σύμβολο του έργου που παίρνει μορφή μέσα από τη συλλογικότητά μας και μέσα από τις διαφορές μας".

Η ομαλή συμβίωση μέσω της αποδοχής του διαφορετικού προωθεί τον σεβασμό ο οποίος μπολιάζεται από τη δυναμική των αλληλεπιδράσεων. Το όφελος από αυτή την όσμωση είναι μεγάλο, καθώς αμβλύνονται οι διακρίσεις και ενισχύεται ο πολιτισμικός εμπλουτισμός μέσω των πολιτισμικών ανταλλαγών. "Η αγωγή του πολίτη δεν μπορεί να είναι παρά μια 'εκπαίδευση στην ελευθερία'... μια ελευθερία που ανακαλύπτει σταδιακά με ποιο τρόπο μπορεί να συνυπάρξει με την ελευθερία των άλλων".

Εκεί ακριβώς κρύβεται όλη η ουσία της ενσυναίσθησης, της δράσης μέσω του εκπαιδευτικού δράματος: το παιδί να μπορεί να ακούει όχι μόνο με τα αυτιά αλλά και με την καρδιά, να παρατηρεί όχι μόνο με τα μάτια αλλά και με την ψυχή, να αγγίζει όχι μόνο με τα χέρια αλλά και με το βλέμμα και αυτό να γίνεται αντιληπτό- από όχι μόνο από αυτόν που αγγίζει, που παρατηρεί αλλά και από αυτόν που αγγίζεται, που παρατηρείται. Αυτός ο μη συμβατικός τρόπος σκέψης, αντιθέτως ο πολυπρισματικός και ολιστικός πρέπει να είναι το ζητούμενο κάθε εκπαίδευσης, κάθε εκπαιδευτή και κάθε εκπαιδευόμενου.

Η δραματοποίηση στον χώρο της εκπαίδευσης, λειτουργώντας ως μεθοδολογικό εργαλείο και όχι ως ένα ουτοπικό ή ιδανικό «μόρφωμα» μπορεί και οφείλει να μεταμορφώσει τον κάθε μαθητή από παθητικό σε ενεργητικό, από εγωκεντρικό σε συμμετέχων και εν τέλει σε ένα δημιουργικό εαυτό, του οποίου η πληρότητα δεν υφίσταται και δε νοείται δίχως τον 'άλλον'. Αυτόν τον 'άλλον' τον προσεγγίζει μέσα από τους ρόλους, τους διαφορετικούς και συνάμα όμοιους χαρακτήρες τους οποίους υποδύεται, ταξιδεύοντας στα πιο μακρινά μέρη της γης και νιώθοντας τον ίδιο τρόπο που ο καθένας αγαπά, μισεί, διεκδικεί, αγωνίζεται, παίζει, χτυπά, πονά, κλαίει.

Η ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών που στηρίζεται στην αναγνώριση της σημασίας της ενσυναίσθησης, της ενεργητικής ακρόασης και της συμμετοχικής παρατήρησης θα οδηγήσει αυτόματα και στην αναγνώριση των αναγκών των παιδιών σχετικά με τα συναισθήματα που τους προκαλεί η συναναστροφή τους με παιδιά μετανάστες. Αποτελέσματα επιστημονικών ερευνών, αποδεικνύουν πως στη νηπιακή ηλικία, τα παιδιά είναι ικανά να αντιληφθούν και να αισθανθούν το συναισθηματικό κόσμο των ηρώων, ειδικά όταν αυτό το συναίσθημα σχετίζεται με τη χαρά ή τη λύπη.

Ωστόσο, η ορθή διασύνδεση ιδεών, συναισθημάτων, αξιών και εμπειριών που ευδοκιμεί μέσω της συναισθηματικής νοημοσύνης, και οδηγεί αλυσιδωτά στη σωστή διασύνδεση ανθρώπων, εντυπώνεται στον ανθρώπινο νου και στην ανθρώπινη ψυχή μόνο από έναν κριτικό (ανα)στοχασμό. Ο κριτικός στοχασμός ακόμη κι ασυνείδητος βοηθά το παιδί να επιλέξει μεταξύ καλού και κακού, στηριζόμενο στις εσωτερικευμένες αξίες και στις προϋπάρχουσες γνώσεις που 'συνδιαλέγονται' τώρα πια με τις βιωματικές εμπειρίες.

Το θεατρικό παιχνίδι, ο αυτοσχεδιασμός και πρωτίστως η παραστατικότητα που χαρακτηρίζει τη δραματική τέχνη θέτει τα παιδιά στο επίκεντρο του κόσμου, τους ζητά να πάρουν αποφάσεις, να βρουν λύσεις σε δικά τους προβλήματα, να βρεθούν μπροστά σε διλήμματα, να σκεφτούν, να στοχαστούν και να αποχωριστούν ή να αλλάξουν ό, τι δεν τους βοηθά να εξελιχθούν πνευματικά και ανθρώπινα.

«Αυτό είναι το νέο μεγάλο πρόβλημα της ανθρωπότητας: έχουμε κληρονομήσει ένα μεγάλο σπίτι, ένα φανταστικό «κοσμόσπιτο» στο οποίο πρέπει να ζήσουμε όλοι μαζί- μαύροι και άσπροι, Ανατολικοί και Δυτικοί, μη Ιουδαίοι και Εβραίοι, Καθολικοί και Προτεστάντες, Μουσουλμάνοι και Ινδουιστές- μια οικογένεια άπρεπα χωρισμένη σε ιδέες, κουλτούρες και συμφέροντα, που επειδή δεν μπορούμε να ζήσουμε, πρέπει να μάθουμε με ποιόν τρόπο να ζούμε μαζί εν ειρήνη» (Martin Luther King, A World House, 1967 119).

5. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Με τον όρο Θεατροπαιδαγωγική εννοούμε τη διαδικασία παρέμβασης στο σχολείο μιας ομάδας ηθοποιών-παιδαγωγών με βάση ένα καλά οργανωμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα που χρησιμοποιεί το θέατρο ως εργαλείο. Το πρόγραμμα αυτό ονομάζεται Θεατροπαιδαγωγικό Πρόγραμμα (Θ.Π.), οι ηθοποιοί-παιδαγωγοί που παίρνουν μέρος Θεατροπαιδαγωγοί και ο θίασος που παρεμβαίνει στο σχολείο Θεατροπαιδαγωγική Ομάδα (Θ.Ο.).

Ένα Θεατροπαιδαγωγικό Πρόγραμμα (Θ.Π.) έχει συγκεκριμένους στόχους και θέμα και συνήθως σχεδιάζεται σε συνεργασία με τα σχολεία με βάση τις ανάγκες των αναλυτικών ή άλλων προγραμμάτων τους. Αφετηρία για το σχεδιασμό ενός Θ.Π. μπορεί να είναι ιστορικά, κοινωνικά ή περιβαλλοντικά θέματα, ζητήματα εφηβείας αλλά και γνωστά θεατρικά έργα. Υπάρχει μεγάλη ποικιλία μεθόδων σχεδιασμού και εφαρμογής θεατροπαιδαγωγικών προγραμμάτων, όλα όμως περιλαμβάνουν βιωματικό εργαστήριο για μαθητές με χρήση μεγάλης ποικιλίας θεατρικών τεχνικών (εκπαιδευτικού δράματος, Θεάτρου Φόρουμ, επικού θεάτρου κ.α), παράσταση (συνήθως αλληλεπιδραστική) και σχετικό υλικό για τον εκπαιδευτικό.

Ένα Θεατροπαιδαγωγικό Πρόγραμμα είναι λοιπόν κάτι πολύ περισσότερο από μια παράσταση για παιδιά ή νέους. Στα Θεατροπαιδαγωγικά Προγράμματα οι δραστηριότητες που προηγούνται ή έπονται της παράστασης έχουν μεγαλύτερο βάρος και είναι σχεδιασμένες με τρόπο που να δίνουν την ευκαιρία στους μαθητές να παρεμβαίνουν και να διατυπώνουν απόψεις ή συναισθήματα μέσα στο ασφαλές περιβάλλον της θεατρικής σύμβασης.

Τα Θεατροπαιδαγωγικά Προγράμματα και ειδικά όσα χρησιμοποιούν τεχνικές Θεάτρου Φόρουμ, έχουν έντονα τα χαρακτηριστικά του αλληλοεπιδραστικού θεάτρου δηλαδή ενός θεάτρου όπου ο θεατής μπορεί και παρεμβαίνει στη δράση. Στη Θεατροπαιδαγωγική, θέατρο και εκπαίδευση συναντιούνται σε μια προσπάθεια να αναπτύξουν την επικοινωνία και την ενημέρωση των συμμετεχόντων απέναντι σε κρίσιμα κοινωνικά θέματα. Πρόκειται για μια διαδικασία που μετατρέπει το θέατρο σε μέσο μιας εναλλακτικής παιδαγωγικής.

6. ΤΕΧΝΙΚΕΣ ΘΕΑΤΡΟΥ, ΘΕΑΤΡΙΚΟΥ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ, ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

(ΝΙΚΟΣ ΓΚΟΒΑΣ, από το βιβλίο *Για ένα νεανικό δημιουργικό θέατρο: ασκήσεις, παιχνίδια, τεχνικές*)

Ο σχεδιασμός μιας σειράς μαθημάτων

Κάθε μάθημα ή σειρά μαθημάτων σχεδιάζεται ανάλογα με την ηλικία, το διαθέσιμο χρόνο και το επίπεδο των μελών της ομάδας και καλό είναι να έχει τα στοιχεία

- α) της *δημιουργίας*, (κάτι δημιουργείται, ατομικά ή σε ομάδες),
- β) της *παρουσίασης* (η δημιουργία παρουσιάζεται στην ομάδα),
- γ) της *ανταπόκρισης* (η παρουσίαση σχολιάζεται, ανατροφοδοτείται και ξανα-δουλεύεται).

Τα παραπάνω δίνουν την ευκαιρία στην ομάδα να δουλέψει πάνω στο «επιμέρους» και να μην βιαστεί να οδηγηθεί «στο συνολικό», δηλαδή στη «παράσταση» αφού μια μορφή παράστασης υπάρχει στο δεύτερο στάδιο.

Ο εμπυκωτής μπορεί να συνδυάζει τις ασκήσεις, τα παιχνίδια και τις τεχνικές και να τις χρησιμοποιεί ανάλογα με το θέμα που μελετάει. Οποιοσδήποτε συνδυασμός στοιχείων υποκριτικής, σκηνοθεσίας, οργάνωσης ομάδας, συνενοχής, δημιουργικότητας, αντίληψης χώρου, φωτισμών κ.λ.π μπορεί να αποτελέσει το κορμό μιας σειράς μαθημάτων. Βασικό εργαλείο είναι πάντα ο αυτοσχεδιασμός.

Ένα σχέδιο μαθήματος, στο θεατρικό εργαστήριο ή στο σχολείο, μπορεί επίσης να περιλαμβάνει προσεκτική παρατήρηση και σχολιασμό σκηνών από θέατρο, κινηματογράφο ή βίντεο, διατύπωση ερωτήσεων και καταγραφή των ιδεών («ιδεοθύελλα») πάνω στο θέμα, χρήση «καρτών» (συναισθημάτων, τύπων, χώρων κ.λ.π), σκηνικών αντικειμένων (κύβοι, κουτιά, μπάλες, ξύλα ή καλάμια κ.λ.π), μουσικής και απλών κοστούμιών (μαντήλια, καπέλα, μάσκες κ.λ.π), δοκιμή πάνω στα κείμενα που η ομάδα μελετάει εστιάζοντας στο θέμα της ημέρας, εργασία σε μικρές ομάδες, παρουσίαση στην ομάδα και ανατροφοδότηση, αποφόρτιση και παιχνίδια για το κλείσιμο. Ερεθίσματα για τη δουλειά μπορεί να είναι προσωπικές φωτογραφίες και μικροαντικείμενα, αποσπάσματα από άρθρα ή ρεπορτάζ, λογοτεχνικά κείμενα, ιστορικά γεγονότα κ.ά.

Οι δυναμικές εικόνες

Τα μέλη της ομάδας, ατομικά ή σαν σύνολο, καλούνται να φτιάξουν με τα σώματά τους μια «φωτογραφία». Λέγονται επίσης και «παγωμένες εικόνες», «ακίνητες εικόνες», «ταμπλό» κ.ά.. Είναι εικόνες γεμάτες δυναμική ενέργεια που για αφετηρία ή ερέθισμα μπορεί να έχουν μια φωτογραφία, ένα στίχο, μία ανάμνηση, ένα γεγονός, ένα συναίσθημα, μια άποψη κ.ά.

Η τεχνική των δυναμικών εικόνων είναι δημοφιλής, βρίσκει πολλές εφαρμογές και μερικοί τρόποι όπου μπορεί να χρησιμοποιηθεί είναι:

α) σαν απλή άσκηση για ζέσταμα π.χ «ας φτιάξουμε μια εικόνα ενός τρακτέρ με τα σώματά μας»

β) σαν στρατηγική και εργαλείο έρευνας ενός θέματος π.χ «φτιάξτε μια δυναμική εικόνα που να εκφράζει το εκπαιδευτικό σύστημα» ή ενός χαρακτήρα π.χ. «φτιάξτε μια εικόνα που να περιγράφει την αντίδραση των άλλων χαρακτήρων προς την Ισμήνη» ή για να δώσει ευκαιρία για κατάθεση και ανταλλαγή απόψεων π.χ. στο Θέατρο Εικόνων (Image Theatre) του Αουγκούστο Μποάλ (βλέπε παρακάτω)

γ) σαν εργαλείο για πρωτογενή δημιουργία ή θεατρική σύμβαση όπως να αυξήσει την δραματική ένταση σε παράσταση π.χ. η δράση παγώνει και κάποιος αφηγείται κάτι, ή μπορεί να σταματήσει το γρήγορο ρυθμό μιας δραστηριότητας και να βοηθήσει τους συμμετέχοντες να εστιάσουν σε μια λεπτομέρεια, ή μπορεί να βοηθήσει την ομάδα να μπει στη καρδιά ενός θέματος, να αναπτύξει μια αφήγηση και να οδηγηθεί σε ένα πιο συλλιζαρισμένο είδος παρουσίασης μακριά από νατουραλισμούς ή μπορεί να αποτελέσει αφειρηία για μια ομαδική πρωτότυπη δημιουργία -σενάριο ή χορογραφία- π.χ. αναπαράγοντας μια φωτογραφία και επικεντρώνοντας σ' ένα σημαντικό σημείο ή σε μια συμβολική ιδέα της, φτιάχνουμε πολλές δυναμικές εικόνες στη σειρά, ή μπορεί να βοηθήσει να παιχτούν γρήγορα και συμπυκνωμένα ολόκληρα έργα όταν π.χ. χρειάζεται να γίνει ένα είδος γρήγορης επανάληψης σε μια πρόβα.

Παράδειγμα

Κάποιος μπαίνει στον χώρο και παίρνει μια στάση. Μετά μπαίνει και κάποιος άλλος για να συμπληρώνει την εικόνα, παίρνοντας μια στάση κοντά ή μακριά, ακουμπώντας ή όχι τον πρώτο. Κατόπιν, ένας τρίτος συμπληρώνει την εικόνα. Τα παραπάνω γίνονται χωρίς κανείς να σχολιάζει, να υποδεικνύει ή να εξηγεί τις προθέσεις του. Η υπόλοιπη ομάδα συζητά τη σύνθεση που προέκυψε, π.χ. ποιοι είναι, πού είναι, τι σχέση έχουν, τι έχει συμβεί λίγο πριν, τι θα συμβεί μετά κ.λ.π. Με αυτή τη μέθοδο μπορεί επίσης να φτιαχτεί μια σειρά από διαδοχικές εικόνες – ταμπλό- που να διηγούνται μια ιστορία ή μια κατάσταση που θα εισηγηθεί ο εμπυκωτής, π.χ. «ανθρώπινα δικαιώματα». Το σημαντικό είναι ότι όλοι μπορούν να συνεισφέρουν στο χτίσιμο μιας μικρής ιστορίας χωρίς να ξέρουν τι είχε ο προηγούμενος στο μυαλό του.

Από μια πιο έμπειρη ομάδα θα ζητάγαμε τα αγάλματα να ζωντανέψουν και να «παιξουν» τη συνέχεια της ιστορίας που εισηγήθηκαν οι παρατηρητές.

Η άσκηση αυτή μπορεί να επεκταθεί ώστε όλα τα μέλη της ομάδας να πάρουν τελικά μέρος στη σύνθεση, φτιάχνοντας πιθανώς μια ιστορία. Η αρχική κατάσταση μπορεί να δοθεί από αυτόν που μπαίνει πρώτος και οι άλλοι πρέπει να καταλάβουν το Τι και το Πού και να αντιδράσουν γρήγορα και θετικά π.χ. ο Α λέει: «Εσύ, Νίκο, δέχεσαι τη Μαρία για...», οπότε οι άλλοι μπαίνουν αμέσως και φτιάχνουν π.χ. τη σκηνή ενός γάμου. Ο εμπυκωτής μπορεί να παγώσει την εικόνα και να ρωτήσει τους παρευρισκόμενους (με άγγιγμα στον ώμο) για το ποιος είναι, γιατί βρίσκεται εκεί κ.λ.π.

Μια πιο δύσκολη εξέλιξη της άσκησης θα ήταν από το σημείο που ολοκληρώθηκε η εικόνα, να αρχίσουν οι χαρακτήρες να μιλούν αυτοσχεδιάζοντας με μικρές προφανείς φράσεις, ανάλογα με τη θέση που βρίσκονται αυτοί και οι διπλανοί χαρακτήρες.

Γλύπτης-Γλυπτό

Κάποιος καλείται να μείνει ακίνητος σαν «άγαλμα» σε μια «εξωκαθημερινή» στάση. Ένας άλλος, ο «Γλύπτης», καλείται να «διορθώσει» τη στάση ή την έκφραση του αγάλματος κάνοντας μικρές μετατροπές. Ο Γλύπτης μπορεί να σηκώσει και κάποιον

άλλον για να συμπληρώσει το έργο του. Η υπόλοιπη ομάδα προτείνει τίτλο για το γλυπτό. Τέλος, ο Γλύπτης ανακοινώνει τον δικό του τίτλο.

Με αφορμή ένα συγκεκριμένο τύπο ή αντικείμενο: Ο Γλύπτης μπορεί να φτιάχνει το έργο του έχοντας στο μυαλό του ένα συγκεκριμένο τύπο, π.χ. τον δάσκαλο, έναν γέρο, τον οδηγό ενός λεωφορείου ή ένα δέντρο κ.λ.π.

Με αφορμή ένα συναίσθημα ή μια μνήμη: Ο Γλύπτης μπορεί να φτιάχνει το έργο του έχοντας στο μυαλό του ένα συναίσθημα π.χ. λύπη, χαρά, θυμός, πείνα, προσφυγιά κ.λ.π. Οι υπόλοιποι καλούνται να αναγνωρίσουν το συναίσθημα. Ο εμπυκωτής και η ομάδα μπορεί να έχουν ένα κατάλογο με συναισθήματα από όπου θα διαλέγουν οι Γλύπτες. Επίσης μπορεί να συζητηθούν για λίγο παιδικές μνήμες, π.χ. η πρώτη ημέρα στο σχολείο, μια εκδρομή κ.ά., και σε μικρές ομάδες να αναπαρασταθούν επιλεγμένες στιγμές από τέτοιες αναμνήσεις.

Με αφορμή έναν ήχο ή μια μουσική: Με τον ίδιο τρόπο μπορεί ένας ήχος ή μια μουσική να είναι το κίνητρο για τον Γλύπτη. Πάλι οι υπόλοιποι θα κληθούν να μαντέψουν το είδος του ήχου ή της μουσικής.

Μια ιστορία ανάμεσα στον δημιουργό και στο έργο του: Μπορεί να αναπτυχθεί μια ιστορία ανάμεσα στον γλύπτη και στο γλυπτό, όπως η γνωστή περίπτωση όπου αυτός ερωτεύεται το έργο του και τελικά γίνεται και ο ίδιος άγαλμα ή η περίπτωση όπου όλα τα αγάλματα ζωντανεύουν στη φαντασία του γλύπτη και χορεύουν κ.λ.π.

Τέτοιες ιστορίες μπορεί να φτιάξει πολλές ο εμπυκωτής ή να δανειστεί από ταινίες του Τσάπλιν και του βωβού κινηματογράφου.

Αντίγραψε και εξέλιξε!

Είναι μια σειρά ασκήσεων όπου τα μέλη της ομάδας, καλούνται πρώτα να αντιγράψουν κάποιον ή κάτι και μετά να προσθέσουν τη δική τους ιδέα για την εξέλιξή του. Η «αντιγραφή» έχει σαν στόχο (και αποτέλεσμα) την άσκηση της προσοχής, αλλά και τον σεβασμό στη πρόταση του άλλου. Η «εξέλιξη» προωθεί την ομαδική δημιουργία. Η επανάληψη κινήσεων ή λέξεων έχει επίσης σαν αποτέλεσμα την εστίαση της προσοχής σε αυτές και βοηθάει να μεταφερθεί ένα μήνυμα. Εκτός λοιπόν από δημιουργική άσκηση μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί και σαν θεατρικό στοιχείο (σύμβαση) μέσα σε παράσταση.

Οι ασκήσεις «αντίγραψε-εξέλιξε» καλό είναι να δοκιμάζονται σε συνδυασμό με τη τεχνική «ένας-τη-φορά», όπου τα μέλη της ομάδας καταθέτουν ένας-ένας την άποψή τους για το πως π.χ. θα γίνει μια σειρά κινήσεων ή μια σκηνή ή ένας αυτοσχεδιασμός, με την προϋπόθεση βέβαια ότι ο επόμενος οφείλει να λάβει υπόψη του την πρόταση του προηγούμενου. Με τον τρόπο αυτό αποφεύγονται ατελείωτες συζητήσεις και η ομάδα μπαίνει γρηγορότερα και πιο δημιουργικά (για όλους) στη δράση.

Η σκυταλοδρομία και η χιονοστιβάδα

Πρόκειται για εκείνες τις ασκήσεις λόγου ή σώματος, όπου πάνω σ' ένα θέμα μπαίνουν διαδοχικά ένα ένα τα μέλη της ομάδας και προσθέτουν κάτι δικό τους, **λέξη ή κίνηση**, εκεί που είχε τελειώσει ο προηγούμενος ο οποίος και αποχωρεί από τη δράση. Καθένας δηλαδή δίνει τη «σκυτάλη» στον επόμενο. Η «σκυτάλη» δίνεται και με τη μέθοδο «αντίγραψε και ανάπτυξε», όπου ο δεύτερος καλείται να αντιγράψει πρώτα τον πρώτο και μετά να αναπτύξει προτείνοντας κάτι δικό του. Όταν ο προηγούμενος δεν αποχωρεί, αλλά μένει και συμμετέχει στη δράση με τους επόμενους, προκύπτει η «χιονοστιβάδα» και ένας ομαδικός αυτοσχεδιασμός. Μια ενδιαφέρουσα κατάσταση είναι να υπάρχει στη σκηνή μόνο ένας συγκεκριμένος αριθμός ατόμων κάθε φορά, π.χ. μόνο δύο, οπότε μόλις μπαίνει τρίτος, ο πρώτος αποχωρεί. Αυτές οι τεχνικές μπορεί να γίνουν και να συνδυαστούν με ασκήσεις *δυναμικής εικόνας, αργής κίνησης, δραματικής έντασης κ.ά.*

Ο καταιγισμός ιδεών ή ιδεοθύελλα

Ο εμπυκωτής ζητάει από τη ομάδα να καταθέσει με τρόπο άμεσο ό,τι σκέφτονται πάνω σε ένα θέμα που απασχολεί το έργο, μια σκηνή του ή έναν ήρωα. Όλοι λένε αυτό που τους έρχεται στο μυαλό χωρίς σχόλια. Το ίδιο μπορεί να συσχετίζεται με συναισθήματα, τόπους, ανθρώπους, να είναι κατά αναλογία ή κατά αντίθεση κ.λ.π. Στο καταγιισμό ιδεών καλό είναι κάποιος να κρατά σημειώσεις. Μετά οι σημειώσεις αυτές ταξινομούνται ως προς τα ρούχα, τα χρώματα, τα σχήματα, τους τόπους, τα αισθήματα κ.λ.π. Σημαντικό εδώ είναι η άμεση αντίδραση καθενός και η απουσία οποιουδήποτε σχόλιου ή κριτικής σε ό,τι καθένας καταθέτει. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί τόσο στην αρχή της έρευνας -σαν σημείο εκκίνησης- όσο και για την ανάπτυξη ενός χαρακτήρα. Καταγιισμός ιδεών μπορεί να γίνει και με το σώμα (χωρίς λόγια).

Συνενοχή

Πρόκειται για ασκήσεις ομαδικότητας και επικοινωνίας υψηλού επιπέδου. Είναι οι ασκήσεις όπου η ομάδα γυμνάζεται στο να κάνει κάτι «σαν ένας άνθρωπος» ή «στα τυφλά» ή «χωρίς καθοδήγηση κανενός». Τα μέλη της ομάδας πρέπει να γνωριστούν πολύ καλά ώστε να μπορούν να προβλέπουν τις αντιδράσεις των άλλων. Κατά συνέπεια, οι «ασκήσεις συνενοχής» συνδυάζονται και με τα παιχνίδια γνωριμίας και εμπιστοσύνης. Απλά παιδικά παιχνίδια, όπως «τα στρατιωτάκια ακούνητα» ή το «όλοι μαζί σταματάμε, όλοι μαζί ξεκινάμε» κ.ά βοηθάνε σε αυτή την κατεύθυνση.

Με δεμένα μάτια

Πρόκειται για μια σειρά παιχνιδιών όπου όλοι ή κάποιοι από την ομάδα έχουν τα μάτια τους δεμένα για να μην βλέπουν. Τα παιχνίδια αυτά είναι γνωστά και σαν «παιχνίδια τυφλών» και τα συναντάει κανείς είτε σαν παιχνίδια εμπιστοσύνης είτε σαν ασκήσεις των αισθήσεων και της φαντασίας.

Ο διάδρομος των εσωτερικών φωνών (ή διάδρομος συνείδησης)

Η ομάδα σχηματίζει δύο παράλληλες σειρές αφήνοντας ένα μικρό διάδρομο ανάμεσά τους απ' όπου θα περάσει ένας «χαρακτήρας». Καθώς ο χαρακτήρας αυτός περπατάει αργά μέσα στο «διάδρομο», οι άλλοι του λένε α) φράσεις που νομίζουν ότι ο χαρακτήρας αυτός έχει στο μυαλό του ή β) σκέψεις που ο χαρακτήρας αυτός έχει πιθανώς για το δικό τους χαρακτήρα. ή γ) σκέψεις που αυτοί (ως ρόλοι) έχουν για το χαρακτήρα που περνάει από μπροστά τους. Εναλλακτικά μπορεί από τη μία πλευρά του διαδρόμου στέκονται οι «άγγελοι» και από την άλλοι οι «δαίμονες» ώστε ο χαρακτήρας που περνάει ανάμεσα να ακούει και τις θετικές και τις αρνητικές σκέψεις.

Η ανίχνευση σκέψης

Ο εμπυκωτής μπορεί να παγώσει έναν αυτοσχεδιασμό και ν' ακουμπήσει ένα μαθητή (γνωστό και ως «άγγιγμα στον ώμο»), ο οποίος θα αντιδράσει «σε ρόλο» απαντώντας σε ερωτήσεις όπως «πώς αισθάνεσαι;», «τι σκέφτεσαι;» κ.λ.π. Η ανίχνευση σκέψης μπορεί να χρησιμοποιηθεί και σε μια σειρά *δυναμικών εικόνων* και βοηθά στη ενίσχυση του χαρακτήρα αλλά και στην καλλίτερη κατανόηση της γενικότερης κατάστασης μιας σκηνής. Εναλλακτικά, μπορεί ο ίδιος ο χαρακτήρας, χωρίς άγγιγμα, να λέει το κείμενο του και αμέσως επαναλαμβάνει και τις σκέψεις που κανονικά δεν θα έλεγε.

Η αναλογία

Ο εμπυκωτής προτείνει να γίνει μια άσκηση όχι ακριβώς πάνω στη σκηνή στην οποία δουλεύει η ομάδα αλλά σε μια άλλη «ανάλογη» κατάσταση. Κατά τη διαδικασία της δημιουργίας (πρόβες σε ρόλους κ.λ.π) η αναλογία προσφέρει ένα ασφαλές περιβάλλον για να δουλέψει ο μαθητής αποφεύγοντας προσωπικές αναφορές. Η αναλογία είναι ιδιαίτερα χρήσιμη και δημοφιλής τακτική στα παιχνίδια ρόλων όπου αναζητούνται και κατατίθενται εμπειρίες και γνώμες πάνω σε ευαίσθητα κοινωνικά θέματα και συγκρούσεις.

Ρόλος - στον - τοίχο (Ρ-σ-Τ)

Η ομάδα κάνει το σκίτσο ενός χαρακτήρα σε ένα μεγάλο χαρτί και το κολλάει στο τοίχο. Κατόπιν γεμίζουν το σκίτσο με διάφορα γνωρίσματα του χαρακτήρα ξεκινώντας από το όνομά του, τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του, τα ενδιαφέροντά του, άλλα προσωπικά στοιχεία, συνήθειες, μυστικά κ.λ.π. Ο εμπυκωτής μπορεί να στρέψει τη προσοχή της ομάδας ώστε οι «καταθέσεις» στο σκίτσο να έχουν σχέση με κάποιο ειδικό ερώτημα π.χ. «ποιο δίλημμα αντιμετωπίζει ο χαρακτήρας στη σκηνή αυτή;» ή «προς τα που/ποιόν κινείται;». Στο εσωτερικό του σκίτσου γράφονται τα διλήμματα, ο χαρακτήρας και οι σκέψεις της και στο εξωτερικό έξω οι συνθήκες που τον πιέζουν, κατευθύνουν κ.λ.π. Η ίδια τεχνική μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για άλλα «δίπολα» πχ. Μέσα γράφουμε τι σκέφτεται ο ήρωας για τον εαυτό του και έξω τι σκέφτονται οι άλλοι για αυτόν κ.ά.

Η ανακριτική καρτέκλα

Ο εμπυκωτής βάζει στο κέντρο της σκηνής μια καρτέκλα, όπου κάθετα ο «ανακρινόμενος» χαρακτήρας. Η ομάδα τον ανακρίνει με ερωτήσεις σε πρώτο πρόσωπο για γεγονότα, καταστάσεις ή συναισθήματα που υπάρχουν μέσα στο κείμενο το οποίο επεξεργάζεται, π.χ. πώς σε λένε, πόσων χρονών είσαι, είσαι παντρεμένος, αγαπάς τη μητέρα σου, γιατί πήγες λουλούδια στον αντιζηλό σου κ.λ.π. Οι ερωτήσεις μπορεί να αναφέρονται και σε γεγονότα που δεν υπάρχουν στο κείμενο, αλλά βοηθούν ώστε ο ηθοποιός να αναπτύξει το χαρακτήρα που φτιάχνει. Μπορεί να γίνουν επίσης ερωτήσεις με τους «ανακριτές» να υιοθετούν τους ρόλους που έχουν στο έργο ή σε ρόλο δημοσιογράφου που παίρνει συνέντευξη κ.ά.

Η *ανακριτική καρτέκλα* βοηθά να συγκεντρωθούν νέα στοιχεία, να ξεκαθαρίσουν καταστάσεις και συναισθήματα, να αναπτυχθεί και εμπλουτιστεί ο περιβάλλον κόσμος του χαρακτήρα κ.ά. Προφανώς ο ερωτώμενος πρέπει να τις δέχεται και να απαντά «σε ρόλο». Όσο πιο επιδέξιες είναι οι ερωτήσεις της ομάδας τόσο περισσότερο εμπλουτίζεται ο χαρακτήρας και αναδεικνύονται οι συνθήκες του έργου-«δοσμένες ή μη» .

Το Flashback και η Παράλληλη δράση

Το Flashback και η Παράλληλη δράση σαν τεχνικές βοηθάνε στην αφήγηση και την εναλλαγή τόπου και χρόνου. Η ομάδα μπορεί να εξασκηθεί στο Flashback (με αργή κίνηση ή φράσεις όπως «Θυμάμαι τότε που...» κ.ά) και να προσπαθήσει να αυτοσχεδιάσει σκηνές όπου στη σκηνή εναλλάσσονται διαδοχικά διαφορετικοί τόποι ή χρόνοι. Μπορεί, για παράδειγμα, να δοκιμαστεί μια μικρή σκηνή όπου δυο χαρακτήρες είναι σε ένα δωμάτιο σε χρόνο παρόντα και αμέσως να περάσουν σε μια άλλη σκηνή που διαδραματίζεται στο δρόμο και στο μακρινό παρελθόν. Παρόμοιο αποτέλεσμα μπορεί να επιτευχθεί και με την παράλληλη δράση, όπου στη σκηνή συνυπάρχουν διαφορετικοί τόποι ή χρόνοι

Δάσκαλος - σε - ρόλο (Δ-σ-Ρ)

Είναι η τεχνική όπου ο εμπυκωτής-δάσκαλος συμμετέχει σε έναν αυτοσχεδιασμό ή παιχνίδι ρόλων υποδυόμενος κάποιο προσεκτικά επιλεγμένο πρόσωπο ώστε να έχει την δυνατότητα να προωθεί τη δράση, να θέτει τα ερωτήματα που πρέπει και να κατευθύνει την ομάδα.

Ο αυτοσχεδιασμός

Στους αυτοσχεδιασμούς ο ηθοποιός είναι ανοιχτός, διαθέσιμος, συγκεντρωμένος, αυθόρμητος, γρήγορος στη σκέψη και στην αντίδραση. Αποδέχεται (την ατάκα του συμπαίκτη μου) και την προωθεί. Εμπιστεύεται, δεν αδιαφορεί για τον συμπαίκτη του, δεν ρωτάει, πράττει! Ο αυτοσχεδιασμός είναι βασική και απαραίτητη τεχνική για το θέατρο και για να θεωρηθεί επιτυχημένος πρέπει να έχει συγκεκριμένο θέμα, στόχο, μεθόδους προσέγγισης. Απαιτεί εκπαίδευση, προετοιμασία, και πετυχαίνει όταν δίδονται συγκεκριμένες πληροφορίες και μπαίνουν όρια και περιορισμοί. Οι αυτοσχεδιασμοί απέχουν πολύ από το να είναι το περιβάλλον όπου απλά ο καθένας κάνει ό,τι θέλει.

Τα διάφορα παιχνίδια δεν είναι κατά ανάγκην αυτοσχεδιασμοί. Είναι ένα καλό ζέσταμα, βοηθούν στην ομαδικότητα, ασκούν την φαντασία και αν επιλεγούν κατάλληλα, μπορούν να εξελιχθούν σε καλούς αυτοσχεδιασμούς.

Από τα πιο θετικά χαρακτηριστικά του *αυτοσχεδιασμού* είναι ότι:

- ✓ Δημιουργεί αντί να ερμηνεύει κάτι δοσμένο.
- ✓ Ενδιαφέρεται για τη διαδικασία όσο και για το αποτέλεσμα.
- ✓ Καθένας μπορεί να είναι ηθοποιός, συγγραφέας, σκηνοθέτης.
- ✓ Επιτρέπει τη δοκιμή και την αποτυχία.
- ✓ Ενισχύει τον αυθορμητισμό.
- ✓ Παράγει ιδέες, φτιάχνει σκηνές και χαρακτήρες
- ✓ Μπορεί να περιλάβει σχεδόν κάθε θεματολογία και προσαρμόζεται στις ικανότητες των συμμετεχόντων.
- ✓ Ξεκινάει από το άτομο και όχι από τον ρόλο.
- ✓ Διαχειρίζεται συμπεριφορές.
- Υπάρχουν θέματα, όπως η *συνεργασία*, η *εξέλιξη*, το *μέτρο*, που, αν δεν ληφθούν σοβαρά υπόψη από τον εμπυκωτή, οι αυτοσχεδιασμοί κινδυνεύουν να εκφυλίζονται σε χάσιμο χρόνου για τους συμμετέχοντες και βαρετό θέαμα για όσους παρατηρούν. Γενικά ο επιτυχημένος αυτοσχεδιασμός σχετίζεται με:
  - ✓ την ομαδική δουλειά και την αλληλοβοήθεια: τίποτα δεν προχωράει αν κάποιος είναι αποφασισμένος να γίνει «το δικό του».
  - ✓ την εμπιστοσύνη στους συμπαίκτες σου: είσαι ανοιχτός, δέχεσαι και προσθέτεις στις προτάσεις άλλων.
  - ✓ την ικανότητα να σκέφτεσαι γρήγορα, αλλά και να παρακολουθείς και να ακούς προσεκτικά.
  - ✓ την ικανότητα να δέχεσαι τις προτάσεις της φαντασίας σου.
  - ✓ την εμπιστοσύνη στα συναισθήματά σου, σε ό,τι έρχεται φυσιολογικά.
  - ✓ την αποφυγή κάθε προσπάθειας να είσαι «έξυπνος», «πρωτότυπος», «αστείος», «άνετος» κ.λ.π. Η αγωνία για πρωτοτυπία θα σε απομακρύνει από τον αληθινό σου εαυτό και θα κάνει τη δουλειά σου μέτρια.

Το Πακέτο Εξερεύνησης

Πρόκειται για ένα κουτί ή τσάντα όπου ο δάσκαλος έχει βάλει μερικά αντικείμενα π.χ. μια φωτογραφία, μια απόδειξη από τράπεζα, ένα φυλλάδιο μιας ΜΚΟ, ένα προσωπικό ημερολόγιο όπου κάποιος έχει γράψει κάποιες σκέψεις, κάποια ποιήματα, ένα απόκομμα εφημερίδας κ.ά. Ο δάσκαλος έχει σκεφτεί μια πιθανή ιστορία που μπορεί να συνδέει αυτά τα αντικείμενα και παρουσιάζει το «πακέτο» στους μαθητές (ίσως σε ρόλο π.χ ως πατέρας μιας μαθήτριας). Τα παιδιά περιεργάζονται τα αντικείμενα και τα παρουσιάζουν ένα-ένα στους υπόλοιπους. Προσπαθούν να καταλάβουν τι μπορεί να έχει συμβεί. Σε αυτή τους τη προσπάθεια μπορούν να «ανακρίνουν» τον δάσκαλο-σε-ρόλο. Κατόπιν σε ομάδες αναλαμβάνουν να φτιάξουν 3 δυναμικές εικόνες και να δείξουν τι νομίζουν ότι μπορεί να συμβαίνει στον κάτοχο της τσάντας.

Θέατρο Εικόνων και Forum Theatre

Το «θέατρο εικόνων» είναι η τεχνική που χρησιμοποιήθηκε από τον Λουγκούστο Μποάλ για έρευνα, κατάθεση απόψεων, προτάσεις για ξεπέρασμα εμποδίων κ.α. Πρόκειται για μια προσεκτική και ιδιαίτερη χρήση των δυναμικών εικόνων.

Είναι μια τεχνική του Θεάτρου του Καταπιεσμένου (Θ.τ.Κ.) που χρησιμοποιεί τις εικόνες των σωμάτων, τις δυναμικές εικόνες ή tableaux vivants, για να οδηγήσει στην έκφραση συναισθημάτων, εννοιών, θεωρήσεων της πραγματικότητας και να επιτρέψει τη μη λεκτική αντιπαράθεση της ομάδας ως προς τις συγκρούσεις και τις καταπιέσεις που την αφορούν. Οι εικόνες μπορούν να συγκριθούν, να ερμηνευθούν, να ζωντανέψουν, να εμπλουτιστούν με χειρονομίες, αντικείμενα και ήχους.

Ο ίδιος ο Μποάλ προέκτεινε το «θέατρο εικόνων» στο «θέατρο φόρουμ» (forum theatre) κατά το οποίο δίνεται η δυνατότητα στο θεατή/κοινό να παρεμβαίνει στα δρώμενα ή στη σκηνή (συχνά και σε κανονική παράσταση), να παίρνει τη θέση κάποιου χαρακτήρα (συνήθως του «πρωταγωνιστή») και να προτείνει λύσεις σε κάποιο κοινωνικό πρόβλημα.

Το Θέατρο Φόρουμ βασίζεται σε μια σύντομη αυτοσχέδια θεατρική σκηνή, τη «σκηνή πρότυπο», η οποία συνδέεται με ένα ευρύτερο κοινωνικό πρόβλημα και παριστάνει μια άλυτη σύγκρουση, μια καταπίεση ή ένα αδιέξοδο. Η σκηνή αυτή έχει συνεπώς άσχημο τέλος: ο «πρωταγωνιστής» υπόκειται σε καταπίεση, την οποία θα ήθελε να ανατρέψει, αλλά διαπράττει λάθη και στο τέλος επικρατεί η αδικία. Παρουσιάζεται η «σκηνή πρότυπο» στο κοινό και στη συνέχεια η σκηνή επαναλαμβάνεται. Το κοινό όμως αυτή τη φορά μπορεί να επέμβει για να αλλάξει τη ροή της ιστορίας, ανατρέποντας την καταπιεστική πραγματικότητα που παρουσιάζεται. Ο θεατής μπορεί να φωνάξει «στοπ» στο σημείο το οποίο κρίνει ότι ο πρωταγωνιστής διαπράττει ένα σφάλμα, να παγώσει τη δράση και να τον αντικαταστήσει. Κατά τον Boal ο θεατής (spectator) μετατρέπεται έτσι σε έναν ενεργό θεατή-ήθοποιό, τον «θεα-ποιό» (απόδοση του νεολογισμού spect-actor του Boal) και ενεργεί έτσι όπως αυτός θα ήθελε να ενεργήσει στην αντίστοιχη περίπτωση, στις συνθήκες στις οποίες διαδραματίζεται η σκηνή, προτείνοντας έτσι έναν τρόπο αντίδρασης στην καταπίεση.

Σκοπός είναι να δοκιμαστούν εμπράκτως όλες οι εναλλακτικές λύσεις μιας καταπιεστικής, άδικης, απαράδεκτης πραγματικότητας. Οι υπόλοιποι ήθοποιοί της σκηνής, που έχουν ρόλους είτε «ανταγωνιστών»-καταπιεστών είτε εν δυνάμει συμμάχων του «πρωταγωνιστή»-καταπιεζόμενου αυτοσχεδιάζουν με συνέπεια προς το χαρακτήρα τον οποίον ενσαρκώνουν. Τονίζεται ότι αυτές οι τεχνικές δεν αποσκοπούν στο να οδηγήσουν τους μαθητές να πάρουν τελεσίδικη θέση σε αμφιλεγόμενα θέματα όσο στο να αναδείξουν τις πολλές πλευρές με τις οποίες μπορεί να προσεγγιστεί ένα τέτοιο ζήτημα, να μάθουν πώς να αντιμετωπίζουν τις διαφορετικές απόψεις, πώς να συζητάνε και το κυριότερο όλων πώς να διεκδικούν.

Σε μια προσομοιωμένη πραγματικότητα διενεργείται μια συζήτηση για το τι είναι δυνατόν να γίνει, πώς μπορεί κανείς πέρα από τα ευχολόγια να επιτύχει την αλλαγή και αυτές οι δυνατότητες αλλαγής της πραγματικότητας παίζονται με τη συνδρομή των μαθητών. Το θέατρο λοιπόν γίνεται έτσι ένας προστατευμένος χώρος όπου στρατηγικές διαπολιτισμικότητας, ενδυνάμωσης, αποτίναξης της καταπίεσης και της αδικίας και κοινωνικής αλλαγής προβάρονται, για να χρησιμοποιηθούν ενδεχομένως και στην πραγματικότητα. Συνήθως οι τεχνικές του Θεάτρου Εικόνων προηγούνται των τεχνικών του Θεάτρου Φόρουμ και βοηθούν να δημιουργηθεί μια «θεατρική κοινότητα» με κοινή «γλώσσα». Όπως και στο Θέατρο Φόρουμ, οι «θεα-ποιοί» μπορούν να αντικαταστήσουν κάποιο πρόσωπο της εικόνας ή να αλλάξουν τη στάση του, αλλάζοντας έτσι και τις καταστάσεις που παριστάνονται.

Status

Από ένα κουτί τα μέλη της ομάδας τραβούν έναν αριθμό από το 1 έως το 10. Το 1 δηλώνει τη χαμηλότερη θέση ισχύος, το 10 την υψηλότερη. Καθένας ξέρει τώρα το Status του.

Περπατούν στο χώρο προσπαθώντας να συναντήσουν τη ματιά των άλλων. Εκείνοι με ισχυρό, υψηλό Status κοιτάνε πιο θαρραλέα στα μάτια τους άλλους. Με σύνθημα του εμπυκωτή, όλοι υιοθετούν το αντίθετο Status και συνεχίζουν την άσκηση. Ακολουθεί συζήτηση για τη στάση του σώματος, τα αισθήματα που συνοδεύουν το Status και το *φυσικό* Status του καθενός (πού δηλαδή αισθάνεται πιο άνετα).

Status έχουμε και ως προς αντικείμενα ή χώρους: Καθένας θα μπει στο δωμάτιο, διατηρώντας προς το χώρο ένα *υψηλό* ή *χαμηλό* Status. Πώς θα είναι το σώμα του, το βλέμμα του σε κάθε περίπτωση; Μπορεί να δοκιμαστεί η σχέση Status ενός παίκτη π.χ. με μια καρέκλα. Στο χώρο μπαίνει και δεύτερος με άλλο (ή το ίδιο) Status. Υπάρχει αλληλεπίδραση και σε λίγο αρχίζει η αλλαγή των Status. Η αλλαγή αυτή, π.χ. από το υψηλό στο χαμηλό Status (ή αντίστροφα), πρέπει να γίνει και από τους δύο παίκτες σταδιακά. Αυτός δηλαδή που αρχικά είχε υιοθετήσει χαμηλό Status θα αρχίσει να αλλάζει αργά για να βρεθεί στο τέλος με υψηλό Status. Την αντίστροφη πορεία θα διανύσει ο συμπαίκτης του. Ο εμπυκωτής μπορεί να βοηθήσει στη σταδιακή αλλαγή των Status φωνάζοντας αριθμούς από το 1 μέχρι το 10 (ανεβαίνοντας ή κατεβαίνοντας).

Εναλλακτικά Από ένα κουτί τραβούν όλοι έναν αριθμό από το 1 έως το 10 (το 1 δηλώνει τη χαμηλότερη θέση ισχύος, το 10 την υψηλότερη). Χωρίς να τον δουν, κολλάνε τον αριθμό στο κούτελό τους, ώστε να το βλέπουν μόνο οι υπόλοιποι. Για λίγο προχωρούν όλοι στη σκηνή και αντιδρούν ανάλογα με το Status καθενός που συναντούν. Κατόπιν ο εμπυκωτής ζητάει να βρουν όλοι τη θέση τους σε μια γραμμή από το 1 μέχρι το 10.

Λίγα λόγια - Πολύ δράση

Η ομάδα χωρίζεται σε ζεύγη. Ο εμπυκωτής μοιράζει έναν μικρό διάλογο 6 – 8 γραμμών με ελάχιστες λέξεις και με πολλές πιθανές ερμηνείες. Τα ζευγάρια έχουν 15 λεπτά να παρουσιάσουν δύο εκδοχές του κειμένου.

Π.χ. A: Έλα!

B: Εντάξει.

A: Λοιπόν;

B: Αυτό είναι

A: Ναι.

B: Καλά θα είναι.

Εδώ τα μέλη της ομάδας καλούνται με τη δράση να προσθέσουν αρκετή ιστορία και κείμενο ανάμεσα στα λόγια, ώστε να βγει νόημα. Μεγάλη σημασία να δοθεί ξανά στα Ποιος, Πού, Πότε, Πώς, Τι.

Αντικείμενα και μεταμορφώσεις

Σε ομάδες των τεσσάρων. Ο εμπυκωτής φέρνει μερικά αντικείμενα π.χ. μια ομπρέλα, ένα βάζο, ένα κώνο της τροχαίας κ.λ.π. Σε πρώτη φάση ο εμπυκωτής ζητάει από τα μέλη της ομάδας να δείξουν διάφορες χρήσεις του αντικειμένου μεταμορφώνοντας το σε κάτι άλλο από αυτό που είναι. Μπορούν επίσης να προσθέτουν μια μικρή φράση για να κάνουν πιο φανερή τη νέα χρήση π.χ. μια προτεινόμενη ομπρέλα δεν είναι απαραίτητως ένα ξιφος, αλλά συνοδευόμενη από το «Κύριε, είστε έτοιμος να υπερασπιστείτε τη τιμή σας;» γίνεται. Με τον ίδιο τρόπο οι ομάδες θα πρέπει μετά να φτιάξουν ένα σύντομο αυτοσχεδιασμό χρησιμοποιώντας όλα τα αντικείμενα που έχει φέρει ο εμπυκωτής.

Ο εμπυκωτής ζητάει από όλους να συγκεντρωθούν σε ένα συνηθισμένο και οικείο αντικείμενο, π.χ. ένα παπούτσι, και να γράψουν 5-8 τρόπους με τους οποίους μπορεί να χρησιμοποιηθεί πέραν του γνωστού π.χ. σφυρί, ποτήρι, ανθοδοχείο, θήκη για μολύβια, οικόσημο, κ.λ.π. Η ομάδα χωρίζεται σε ζεύγη και ανταλλάσονται ιδέες. Σε λίγο δύο ζεύγη ενώνονται και για 5 λεπτά κουβεντιάζουν για τις λίστες τους.

Στην επόμενη φάση η κάθε ομάδα (δηλαδή τετράδα) παρουσιάζει στις υπόλοιπες τις καλύτερες ιδέες της. Ο εμπυκωτής ζητάει από τις ομάδες (τετράδες τώρα) να σκεφτούν ένα άλλο παρόμοιο αντικείμενο, π.χ. μια κάλτσα, μια χτένα κ.ά., και να ξαναφτιάξουν λίστες με πιθανές χρήσεις. Η ομάδα διαλέγει 3 ιδέες και με παντομίμα τις παρουσιάζει στους υπόλοιπους. Αυτοί προσπαθούν να μαντέψουν το αντικείμενο

Αφήγηση και ταυτόχρονη αναπαράσταση

Είναι η περίπτωση του κατευθυνόμενου αυτοσχεδιασμού. Ο εμπυκωτής βάζει την ομάδα στην κατάσταση «πλήθους» καθώς αφηγείται μια ιστορία π.χ. περιγράφει έναν ποδοσφαιρικό αγώνα ή περιγράφει μια αεροπορική πτήση που παρουσιάζει πρόβλημα, μια εκλογική συγκέντρωση, μια διαδήλωση, μια δημόσια εκτέλεση κ.ά. Η ομάδα αρχίζει παράλληλα με την αφήγηση να δραματοποιεί την ιστορία. Ο εμπυκωτής κάνει παύσεις, αφήνει χώρο για αυτοσχεδιασμό, παίρνει ιδέες για την εξέλιξη της ιστορίας και παρεμβαίνει προσπαθώντας να περάσει το «πλήθος» από διάφορες δραματικές καταστάσεις, π.χ. το αεροπλάνο πέφτει στη ζούγκλα κ.λ.π. Η ομάδα δρα με κίνηση, ήχους, μιμική και ελάχιστο λόγο, ακολουθώντας την αφήγηση.

Ένα παράδειγμα: Αρχίζουμε να ανεβαίνουμε το βουνό. Γίνεται κάποιος σεισμός. Το σκαρφαλώνουμε και γίνεται ο μεγάλος σεισμός. Πέφτουν πέτρες, κατολίσθηση. Σταματάει ο σεισμός. Συνεχίζουμε να σκαρφαλώνουμε και βρισκόμαστε στην κορυφή. Ξεκινάμε να κατρακυλάμε το βουνό, ξαναγίνεται σεισμός. Γύρω μας κατρακυλούν πέτρες μαζί με μας και φτάνουμε κάτω. Βλέπουμε το ποτάμι. Είναι πολύ ισχυρό. Αρχίζουμε να το περνάμε πέτρα – πέτρα. Το ρεύμα θέλει να μας παρασύρει, πιανόμαστε από τα κλαδιά και από κλαδί σε κλαδί το περνάμε. Έπειτα βλέπουμε την πεδιάδα και μετά από αυτήν την έρημο. Μπαίνουμε στην έρημο. Στην αρχή φυσάει λίγο αλλά μετά δυναμώνει. Έπειτα φυσάει υπερβολικά πολύ. Σταδιακά πιάνει ανεμοθύελλα προστατεύουμε τον εαυτό μας σκύβουμε στο έδαφος κουρνιάζουμε και περιμένουμε για το αύριο.... κ.ο.κ.

7. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΧΩΡΙΣΜΟΥ ΣΕ ΥΠΟΟΜΑΔΕΣ Ή ΣΕ ΖΕΥΓΗ

Επειδή τα παιδιά αισθάνονται μεγαλύτερη σιγουριά όταν είναι με την παρέα τους, συνηθίζουν να κάθονται το ένα δίπλα στο άλλο πράγμα που έχει σαν αποτέλεσμα να μην γνωρίζονται με τα άλλα μέλη της ομάδας, εκτός κι αν χρησιμοποιήσουμε τεχνάσματα που θα τα ανακατέψουν ευχάριστα και χωρίς διαμαρτυρίες.

1. Βάζουμε στη σειρά τα μέλη της ομάδας και αρχίζουμε να μετράμε ανάλογα με το πόσα άτομα θέλουμε να έχει η κάθε υποομάδα (αν θέλουμε να χωρίσουμε ανά 4 μια ομάδα των 20 μελών, τότε μετράμε από τον πρώτο 1-2-3-4-5 , δίνοντας στον πρώτο τον αριθμό 1 και στον διπλανό του τον αριθμό 2, και συνεχίζουμε με τον ίδιο τρόπο με τους επόμενους. Στη συνέχεια λέμε να φτιάξουν μια ομάδα τα 1, άλλη μια τα 2 κ.λ.π.
2. Το ίδιο με το προηγούμενο παιχνίδι μπορεί να γίνει αλλά αντί για αριθμούς να δώσουμε στα μέλη ονόματα 2, 3 ή περισσότερων φρούτων. Π.χ. μήλο – πορτοκάλι - φράουλα – μπανάνα – ροδάκινο . Στη συνέχεια συγκεντρώνονται όλα τα μήλα μαζί, τα πορτοκάλια κ.λ.π.
3. Το ίδιο με το προηγούμενο παιχνίδι αλλά δίνουμε στα παιδιά ονόματα ηρώων ενός παραμυθιού (κοκκινোসκουφίτσα, λύκος, γιαγιά, κυνηγός..) Όταν μετά από καιρό καταλάβουν ότι πάμε να τα χωρίσουμε με ίδια πράγματα, τους ζητάμε να φτιάξουν μια ομάδα με κοκκινোসκουφίτσες, μια με λύκους κ.λ.π. Σίγουρα θα φτιάξουν ομάδα

με τους φίλους τους. Τότε θα τους ζητήσουμε να φτιάξουν ομάδα όπου θα υπάρχει από ένας ήρωας του παραμυθιού. Σε άλλη περίπτωση, μπορούμε και να βάλουμε σε κουτί τις εικόνες αυτών των ηρώων και να ζητήσουμε να πάνε όλες οι κοκκινোসκουφίτσες μαζί, όλοι οι κυνηγοί κ.λ.π.

4. Μοιράζουμε στους μαθητές καρταμέλες με γεύσεις τόσες όσες οι υποομάδες που θέλουμε να φτιάξουμε. Τους κερνάμε και τους ζητάμε να κρατήσουν τα χαρτάκια. Στη συνέχεια χωρίζονται σε υποομάδες ανάλογα με τη γεύση που διάλεξαν.
5. Το ίδιο με το προηγούμενο μπορεί να γίνει με χαρτάκια που έχουν σχήματα, ζωγραφιές, χρώματα που τα διαλέγουν με κλειστά μάτια μέσα από ένα κουτί. Χωρισμός σύμφωνα με τα ίδια.
6. Κόβουμε στη μέση εικόνες, στροφές τραγουδιών, παροιμίες και αφού τα ανακατέψουμε σε ένα κουτί, τραβούν με κλειστά μάτια και στη συνέχεια ψάχνουν να βρουν το ταίρι τους.
7. Ανάλογα με τις υποομάδες στις οποίες θέλουμε να χωρίσουμε το σύνολο, βάζουμε σε ένα κουτί κάρτες με εικόνες ή απλά το όνομα ενός ζώου και αφού κάθε παιδί τραβήξει μια κάρτα ψάχνει να βρει το ταίρι του ή τα υπόλοιπα μέλη της υποομάδας του, μιμούμενος την φωνή του ζώου που του έτυχε.

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΓΝΩΡΙΜΙΑΣ

Προτάσεις γνωριμίας της ομάδας και σπασίματος του πάγου για τις πρώτες συναντήσεις που δημιουργούν στιγμές αμηχανίας.

1. Μοιράζουμε στα παιδιά φύλλα με τον παρακάτω πίνακα να συμπληρώσουν και τους ζητάμε ανά ζεύγη να το σχολιάσουν. Στη συνέχεια ο κάθε μαθητής παρουσιάζει το ταίρι του στην ολομέλεια. Θα μπορούσε ο πίνακας αυτός να αντικατασταθεί με ένα χαρτί Α4 στο κέντρο του οποίου θα υπήρχε το σκίτσο ενός ανθρώπου και γύρω γύρω σε συννεφάκια όπως στα κόμικς, να είναι γραμμένες οι ερωτήσεις.

Το όνομά μου	
Το αγαπημένο μου χρώμα	
Το αγαπημένο μου ζώο	
Ο αγαπημένος μου αριθμός	
Ο αγαπημένος μου τόπος	
Το αγαπημένο μου λουλούδι	
Αυτό που αγαπώ να κάνω περισσότερο	

2. Τα μέλη της ομάδας χωρίζονται από το συντονιστή σε ζευγάρια και λένε ο ένας στον άλλον το όνομά τους και την ιστορία του (από ποιον το πήραν, γιατί το επέλεξαν οι γονείς του, αν τους αρέσει και ποιο θα έδιναν εκείνοι σαν νονοί αν έκαναν βαφτιστήριο).
3. Όλοι περπατούν στο χώρο, σφίγγουν το δεξί χέρι κάποιου λέγοντας το όνομά τους και έπειτα κρατώντας το δεξί χέρι σφιγμένο, σφίγγουν με το αριστερό χέρι κάποιον άλλον και συστήνονται. Κατόπιν, με το δεξί χέρι πάλι και το αριστερό σφιγμένο, αναζητούν να σφίξουν το χέρι κάποιου άλλου για να συνεχίσουν τις συστάσεις. Έτσι καταλήγουν σε ένα διασκεδαστικό κουβάρι.
4. Μοιράζεται στους μαθητές την παρακάτω κάρτα δραστηριοτήτων και ο συντονιστής τους ζητά να την συμπληρώσουν. Τα μέλη χωρίζονται σε ζεύγη, ανταλλάσσουν τις κάρτες τους και συζητούν για αυτά που έχουν γράψει. Μετά από κάποια λεπτά, στην

ολομέλεια, το κάθε μέλος παρουσιάζει στην ολομέλεια το ταίρι του στο 3^ο ενικό πρόσωπο.

1	Το όνομά μου	
2	Το όνομα που θα ήθελα να έχω	
3	Τι θα ήθελα να σπουδάσω	
4	Ένα δώρο που θα ήθελα να μου προσφέρουν	
5	Κάποιος τόπος που θα ήθελα να επισκεφτώ	
6	Κάτι που εύχομαι να μου συμβεί	
7	Κάτι που δεν θα ήθελα να μου συμβεί	
8	Κάτι που θα ήθελα να καταφέρω	
9	Κάτι που θα ήθελα να γνωρίζω καλά	

5. Ο καθένας λέει το όνομά του με έναν διαφορετικό τρόπο: κεκεδίζοντας, σιγά ή δυνατά, σαν να βγαίνει η φωνή από το βάθος πηγαδιού, σαν ηχώ, μελωδικά....
6. Καθένας γράφει σε ένα χαρτί τρία πράγματα που του αρέσουν πολύ και ένα που απεχθάνεται. Κατόπιν ψάχνουν στην ομάδα να βρουν κάποιον άλλον που να μοιράζονται τα ίδια γούστα. Δεν δείχνουν τα χαρτιά αλλά συζητάνε.
7. Όλοι γράφουν σε ένα χαρτί τρεις ερωτήσεις που θα ήθελαν να κάνουν στους άλλους (τι φοβάσαι περισσότερο;...τι μουσική ακούς;...) και παίρνουν συνέντευξη από τους υπόλοιπους σημειώνοντας όνομα και απάντηση. Σχολιασμός εντυπώσεων στην ολομέλεια.
8. Ο συντονιστής ζητάει από τα παιδιά να παρατηρήσουν για λίγο τους άλλους και να επισημάνουν ένα δύο θετικά σχόλια για τον καθένα. Κατόπιν κινούνται στο χώρο και όποιον βρουν ελεύθερο, συστήνονται ο ένας στον άλλον και του λένε το σχόλιό τους.
9. Ζητάμε από τα παιδιά να γράψουν σε ένα χαρτί μια λέξη που προκαλεί μια παιδική ανάμνηση (μυρωδιά, τοπίο, άνθρωπο, παιχνίδι...). Τα χαρτιά ανακατεύονται και ξαναμοιράζονται. Ο καθένας προσπαθεί να ανακαλύψει τον κάτοχο του χαρτιού και μόλις τον βρει γίνονται οι συστάσεις και ανταλλάσσουν διευκρινήσεις για τη «λέξη – ανάμνηση».
10. Σχηματίζουμε όρθιοι έναν κύκλο. Ο πρώτος αριστερά από τον συντονιστή, ξεκινάει και λέει το όνομά του. Ο δεύτερος από αριστερά επαναλαμβάνει το όνομα του πρώτου και λέει και το δικό του. Ο επόμενος θα πει το όνομα του πρώτου, του δεύτερου και το δικό του. Συνεχίζουμε με τον ίδιο τρόπο φτάνοντας μέχρι τον συντονιστή που λέει όλα τα ονόματα. Καθησυχάζουμε την ομάδα λέγοντας πως δεν είναι παιχνίδι μνήμης αλλά θα βοηθηθεί όποιος ξεχάσει κάποιο όνομα.
11. Σηκωνόμαστε όλοι όρθιοι και περπατάμε στο χώρο. Χαιρετάμε με χειραψία όποιον συναντάμε και λέμε το όνομά μας κι αυτός μας λέει το δικό του. Συνεχίζουμε μέχρι όλοι έχουν συστηθεί σε όλους.
12. Στεκόμαστε όρθιοι σε κύκλο. Ο συντονιστής κρατά μια μικρή μπάλα. Λέει το όνομά του και την πετάει σε ένα άλλο μέλος της ομάδας που με τη σειρά του κάνει το ίδιο. Συνεχίζουμε με γρήγορους ρυθμούς μέχρι να έχουν πει το όνομά τους όλοι.
13. Γράφουμε σε ένα χαρτάκι το όνομά μας και κάνουμε μια μικρή εξωτερική περιγραφή με κάποιο χαρακτηριστικό που μας διακρίνει. Τα χαρτάκια μπαίνουν σε ένα καπέλο ή ένα κουτί. Τα ανακατεύουμε και τα μοιράζουμε στην ομάδα. Στη συνέχεια κι αφού παρατηρήσουμε λίγο τα μέλη της ομάδας, διαβάζουμε στην ολομέλεια την περιγραφή, ψάχνουμε ποια αντιστοιχεί σε ποιο πρόσωπο, και δίνουμε το χαρτάκι

στον κάτοχό του. Το παιχνίδι τελειώνει όταν όλα τα καρτάκια έχουν βρει τους κατόχους τους.

14. Βρίσκω κάποιον στην ομάδα που δεν γνωρίζω πολύ καλά. Έτσι φτιάχνονται ζευγάρια. Στη συνέχεια κοιτάζουμε ο ένας τον άλλον και λέμε τι γνωρίζουμε αλλά και τι φανταζόμαστε για αυτόν. Μας ακούει, διορθώνει και συμπληρώνει ό,τι κρίνει απαραίτητο.
15. Καθόμαστε σε κύκλο. Αρχίζει ο συντονιστής και λέει το όνομά του και λίγα λόγια για τον εαυτό του. Συνεχίζει με τον ίδιο τρόπο αυτός που βρίσκεται αριστερά του και συνεχίζουμε μέχρι να κλείσει ο κύκλος των παρουσιάσεων.
16. Σε ένα μεγάλο χαρτί ή χαρτόνι που έχουμε κολλήσει στον τοίχο, γράφουμε με χρωματιστό μαρκαδόρο στο χρώμα που μας αρέσει το όνομά μας και λέμε τι είναι αυτό που μας αρέσει (π.χ. με λένε Μαρία και λατρεύω τα ταξίδια). Το ίδιο μπορεί να γίνει, ζωγραφίζοντας – σκιτσάροντας αυτό που μας αρέσει δίπλα από το όνομά μας.
17. Γράφουμε σε ένα χαρτί το όνομά μας και περπατάμε στο χώρο με κλειστά μάτια ακούγοντας μουσική. Όταν ο συντονιστής σταματήσει τη μουσική, ανοίγουμε τα μάτια και δίνουμε σε κάποιον που βρίσκεται δίπλα μας το χαρτάκι και του λέμε δυο λόγια για εμάς κι αυτός για τον εαυτό του. Στη συνέχεια καθόμαστε στις θέσεις μας δίπλα – δίπλα και παρουσιάζουμε το ταίρι μας στην ολομέλεια.
18. Χωρίζουμε μια κόλλα τετραδίου ή Α4 στα 4 και γράφουμε ατελείωτες φράσεις όπως: Με λένε....., μου αρέσει να....., απεχθάνομαι ....., ήρθα στην ομάδα για να..... Αφού δώσουμε στην ομάδα λίγο χρόνο για συμπλήρωση, χωρίζουμε σε ζεύγη και αφού ανταλλάξουν τα χαρτιά τους και συζητήσουν, παρουσιάζουν ο ένας τον άλλον στην ολομέλεια.
19. Το ίδιο με το προηγούμενο παιχνίδι μπορεί να γίνει και να γράψουν στο χαρτί μια φράση, μια παροιμία, ένα στίχο που τους αρέσει και να πουν το γιατί.
20. Μοιράζουμε ζωγραφισμένο πάνω σε ένα χαρτί, ένα θυρεό – οικόσημο χωρισμένο στα 4 και σε κάθε κομμάτι του έχουμε γράψει μια από τις 4 παρακάτω φράσεις: « Κάτι που μου αρέσει να κάνω είναι....., κάτι θετικό στη ζωή μου είναι....., κάτι θετικό στη δουλειά μου είναι....., κάτι που θέλω να πετύχω στο μέλλον είναι.....». Ένας - ένας παρουσιάζουμε το θυρεό μας στην ολομέλεια.
21. Κινούμαστε ελεύθερα στο χώρο. Συναντάμε με το βλέμμα τους άλλους και διαλέγουμε κάποιον για ταίρι μας. Καθόμαστε και για 5' συζητάμε για το πώς κάναμε την επιλογή μας. Το μοιραζόμαστε με την ολομέλεια.
22. Καθένας γράφει σε ένα χαρτί τρεις ή τέσσερις ερωτήσεις που θα ήθελε να κάνει στους υπόλοιπους (τι μουσική ακούς, ποια είναι η αγαπημένη σου εκπομπή στην τηλεόραση.....) Έχοντας συγκεντρώσει ονόματα και απαντήσεις καλούμε να καθίσει ένας – ένας στην ανακριτική καρέκλα και αφού μας πει το όνομά του, λέμε κι εμείς τι μας απάντησε στα ερωτήματά μας.

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΕΝΕΡΓΟΠΟΙΗΣΗΣ , ΖΕΣΤΑΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΔΕΣΣΙΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ

1. Βάζουμε προαιρετικά μουσική. Περπατάμε στο χώρο ελεύθερα. Ας περπατήσουμε για λίγα λεπτά σαν να φοράμε τακούνια, σιγοτραγουδώντας το αγαπημένο μας τραγούδι, σαν να είμαστε γέροι, σαν να μας τραβάει ένα σκυλί, σαν να κουβαλάμε βαριές τσάντες, με τον δικό μας τρόπο κ.λ.π.

2. Μετά από κάποια περπατήματα σαν τα παραπάνω, μπορεί ο συντονιστής να υποδεικνύει κάποιον στην ομάδα που θα κάνει μια κίνηση που θα μιμούνται οι άλλοι ή κάποιος με πρωτοβουλία του θα κάνει κάποια κίνηση που θα πρέπει να μιμηθούν οι άλλοι.
3. Το ίδιο μπορεί να γίνει όταν μετά από παράγγελμα περπατάμε ελεύθερα στο χώρο, σταματάμε και γινόμαστε ζευγάρι με εκείνον που έτυχε να βρίσκεται δίπλα μας εκείνη τη στιγμή, και ανά ζεύγη πια περπατάμε με κολλημένους τους ώμο, πλάτη με πλάτη, αγκαζέ, με κολλημένους τους μηρούς κ.λ.π.
4. Κινούμαστε ελεύθερα στο χώρο και χαιρετάμε τους άλλους (μέχρι να τους έχουμε χαιρετήσει όλους) σαν να έχουμε να τους δούμε πολύ καιρό και χαιρόμαστε πολύ.
5. Πάνω σε ένα μεγάλο χαρτόνι σχεδιάζουμε το περίγραμμα ενός εμβλήματος το οποίο κόβουμε σε κομμάτια παζλ όσα τα μέλη της ομάδας. Μοιράζουμε τα χαρτάκια και ζητάμε να γράψουν μια ευχή για την ομάδα ή να ζωγραφίσουν κάτι που τους αντιπροσωπεύει. Έπειτα τους καλούμε να τοποθετήσουν πάνω σε ένα μεγάλο χαρτί τα κομμάτια, έτσι ώστε να δημιουργηθεί ξανά το έμβλημα της ομάδας. Για να τους διευκολύνουμε μπορούμε να έχουμε αριθμήσει τα κομμάτια και να έχουμε γράψει και τον αντίστοιχο αριθμό στο χαρτί στο σημείο που πρέπει να τοποθετηθεί.
6. Ζωγραφίζουμε πάνω σε μεγάλο χαρτί ή χαρτόνι (ή ζητάμε να το έχουν φτιάξει από πριν τα μέλη) ένα ιστιοφόρο και κολλάμε για κατάρτια κλαράκια και για πανιά τούλι ή άσπρο ύφασμα. Στα φινιστρίνια του караβιού κολλάμε από μια φωτογραφία του προσώπου του κάθε μέλους (μπορεί να έχουν φέρει τις φωτογραφίες τα ίδια ή στην προηγούμενη συνάντηση να τις έχει βγάλει ο συντονιστής ή κάποιο μέλος). Καλοτάξιδη η ομάδα!!!!
7. Το ίδιο μπορούμε να κάνουμε με λουλούδια που στο κέντρο θα υπάρχει η φωτογραφία τους και θα φτιάχνουν ένα κήπο στο σύνολο κι ίσως στα φύλλα να γράψουν τις προσδοκίες τους για την ομάδα. Ή πάλι ένας ήλιος με τις φωτογραφίες τους στο κέντρο και τις προσδοκίες της ομάδας για ακτίνες.
8. Σηκωνόμαστε όλοι όρθιοι και στεκόμαστε κατά σειρά ύψους, στη συνέχεια κατά σειρά ηλικίας, κατά τάξη, με αλφαβητική σειρά από το επίθετό μας κ.λ.π.
9. Σηκωνόμαστε όρθιοι και στεκόμαστε κοντά ο ένας στον άλλο. Δίνουμε τα χέρια μας χωρίς συγκεκριμένη διάταξη και στη συνέχεια προσπαθούμε να ξεμπερδευτούμε για να φτιάξουμε ένα κύκλο.
10. Ο συντονιστής της ομάδας βάζει σε ένα κουτί τόσες λέξεις σε κομμένα χαρτάκια, όσα τα μέλη της ομάδας. Οι λέξεις θα θυμίζουν παραμύθι όπως: Πριγκιπόπουλο, κακιά μητριά, πανηγύρι, μικρή χωριατοπούλα, κάθισε στο βράχο, σιτάρι, όνειρα, φλόγες, τρανός άρχοντας, μεγάλη πύλη, όμορφα μάτια, κάστρο, σπηλιά, δράκος, όμορφος, πυκνό δάσος... Στη συνέχεια καλείται ένας μαθητής να γράψει στον πίνακα την πρώτη φράση του παραμυθιού που θα περιέχει την δική του λέξη και στη συνέχεια οι υπόλοιποι με τη σειρά τους συμπληρώνουν τη δική τους φράση που περιέχει τη δική τους λέξη κ.ο.κ. Έτσι θα γράψουν το δικό τους παραμύθι της ομάδας το οποίο και μπορούν στη συνέχεια να ζωγραφίσουν σε χαρτόνι.
11. Κινούμαστε στο χώρο ακολουθώντας μια μουσική και κάνοντας κινήσεις. Κάποια στιγμή με το σταμάτημα της μουσικής ή το στοπ του συντονιστή και μένουμε αγάλματα στην κίνηση που είχαμε και παρατηρούμε ο ένας τον άλλον. Συνεχίζουμε έτσι.

12. Διαλέγουμε κάποιον για ταίρι μας και καθόμαστε αντικριστά. Ο ένας ξεκινά να κάνει κινήσεις κι ο άλλος μιμείται και γίνεται ο καθρέφτης του για κάποια λεπτά και συνεχίζει μετά κι ο άλλος αλλάζοντας ρόλο, για άλλο τόσο χρόνο.
13. Καθόμαστε σε κύκλο ο ένας δίπλα στον άλλο. Ο συντονιστής κρατάει ένα μπαλάκι και το πετάει σε κάποιο μέλος. Ξεκινά τότε κάνοντας έναν ήχο και μια κίνηση κι οι άλλοι μιμούνται. Μετά αυτός πετάει το μπαλάκι σε κάποιον άλλο και επαναλαμβάνουμε.
14. Περιπατάμε αργά στο χώρο ακούγοντας μουσική και κινούμαστε κοιτώντας πάντα στα μάτια όποιον συναντάμε χωρίς να μιλάμε, μέχρι να συναντήσουμε τον επόμενο σαν το βλέμμα να μας ενώνει με ένα αόρατο νήμα.
15. Στην ολομέλεια αρχίζει κάποιος να διηγείται μια ιστορία και τη σταματάει σε μια λέξη καλώντας τον επόμενο να συνεχίσει. Η άσκηση μπορεί να προταθεί και με συγκεκριμένο θέμα.
16. Ο συντονιστής μοιράζει σε υποομάδες όσων ατόμων κρίνει και τους μοιράζει κάποιες φωτογραφίες από περιοδικά ή πίνακες ζωγραφικής... Η κάθε υποομάδα πρέπει να αναπαραστήσει την εικόνα στην ολομέλεια που μπορεί και να διορθώσει.
17. Ένας μαθητής περπατάει γρήγορα στο χώρο και όποιον ακουμπήσει τον «μαρμαρώνει». Αυτός απελευθερώνεται μόνο αν κάποιος άλλος περάσει κάτω από τα πόδια του. Το παιχνίδι τελειώνει συνήθως όταν όλοι έχουν μαρμαρώσει. Κρατάμε γρήγορους ρυθμούς. Μπορεί επίσης να γίνει το ίδιο κι ο μαρμαρωμένος να πρέπει να μιμηθεί κάποιο ζώο ή να κάνει κάτι για να ζωντανέψει.
18. Η ομάδα χωρίζεται σε ομάδες των έξι ή επτά και η κάθε υποομάδα οφείλει να βρει μια λέξη με τόσα γράμματα όσα τα μέλη της ομάδας. Στη συνέχεια ο καθένας διαλέγει να αναπαραστήσει με το σώμα του ένα γράμμα της λέξης για να την διαβάσει η ολομέλεια.
19. Όλοι είναι όρθιοι και χαλαροί και μετά από τα παραγγέλματα του συντονιστή κινούν τα χέρια τους γύρω από τον ώμο, περιστρέφουν το κεφάλι τους, τους ώμους τους και μπορεί ο συντονιστής να δώσει και πιο διασκεδαστικά παραγγέλματα όπως π.χ. να κάνουν κύματα με τα χέρια τους, να βάζουν γκολ, τα δόντια να κολλάνε από μια τοίχλα, η μύτη να μυρίζει ένα ωραίο φαγητό.
20. Βάζουμε καρτέκλες σε κύκλο. Βάζουμε μουσική και τους λέμε να περπατούν σε διάφορες κατευθύνσεις μέσα στον κύκλο και μόλις σταματήσουμε τη μουσική να βρουν μια καρτέκλα να κάτσουν. Έτσι ανακατεύονται απλά και μόλις δούμε ότι έχουμε πετύχει το σκοπό μας τους λέμε να κάνουν ζευγάρι με αυτόν που π.χ. κάθεται αριστερά τους.
21. Ο συντονιστής έχει ετοιμάσει ή ζητάει από τα παιδιά να του βρουν κάποιες παροιμίες ή ρητά. Τα καταγράφει στον πίνακα. Στη συνέχεια χωρίζει σε ζεύγη την ομάδα και ζητά στα μέλη να φτιάξουν χρησιμοποιώντας τα προηγούμενα στοιχεία, τις δικές τους παροιμίες ή ρητά. Διαβάζοντάς τα στην ολομέλεια προσπαθούν να εξηγήσουν και τι θέλουν να πουν.
22. Το ίδιο ξεκίνημα με το προηγούμενο παιχνίδι αλλά λείπει μία καρτέκλα. Αυτός που είναι όρθιος δίνει ένα παράγγελμα π.χ. να σηκωθούν όσοι είναι ξανθοί. Σηκώνονται οι ξανθοί και μαζί με αυτόν που έδωσε το παράγγελμα τρέχουν να βρουν καρτέκλα να κάτσουν. Πάλι κάποιος θα μείνει όρθιος και θα είναι αυτός που θα δώσει το επόμενο παράγγελμα μέχρις ότου ανακατευτεί η ομάδα αρκετά...

23. Το ίδιο με το προηγούμενο αλλά δίνουμε σε κάθε μέλος το όνομα ενός φρούτου (ανάλογα με τις υποομάδες μπορούμε να ονομάσουμε 3-4 ή 5 φρούτα). Ο συντονιστής λέει να σηκωθούν όλες οι φράουλες και αμέσως σηκώνονται όσα παιδιά είπαμε ότι αντιπροσωπεύουν αυτό το φρούτο και τρέχουν να καθίσουν στις άδειες καρέκλες, όλα τα πορτοκάλια κ.λ.π. και όταν πει φρουτοσαλάτα σηκώνονται όλα και προσπαθούν να βρουν μια άδεια καρέκλα. Αυτός που μένει όρθιος δίνει το παράγγελμα για το επόμενο φρούτο. Με αυτή την άσκηση μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τις υποομάδες για μια επόμενη φάση του προγράμματος.
24. Χωρίζομαστε σε δυο ομάδες Α και Β. Διαλέγουμε κάποιον εκπρόσωπο από κάθε ομάδα και όλοι μαζί βρίσκουμε κάποιο επάγγελμα που πρέπει αυτός να μιμηθεί και να μαντέψουν οι αντίπαλοι. Αν καταφέρει σε ένα λεπτό να το μαντέψει, η αντίπαλη ομάδα κερδίζει τον παίκτη. Νικήτρια η ομάδα που συγκεντρώνει τους περισσότερους παίκτες.
25. Καθόμαστε σε κύκλο, κλείνουμε τα μάτια μας, απλώνουμε τα χέρια μας και κινούμαστε ελαφρά προς το κέντρο του κύκλου, μέχρι να πιάσουμε με το κάθε χέρι μας κάποιο άλλο χέρι. Η ομάδα τώρα πρέπει να λύσει τον κόμπο χωρίς να λυθούν τα χέρια.
26. Η ομάδα χωρίζεται σε ζεύγη. Συμφωνούν σε ένα κοινό χαρακτηριστικό ήχο (σφύριγμα, ήχο, μελωδία...) και αφού ανακατευτούν λίγο στο χώρο ψάχνουν να βρουν ο ένας τον άλλον συντονισμένοι στον ίδιο ήχο.
27. Ο συντονιστής ζητάει από την ομάδα να ακούσουν σιωπηλά ένα μουσικό κομμάτι. Στη συνέχεια χωρίζει την ολομέλεια σε ομάδες και ζητάει από την κάθε μία να εμπνευστεί μια ιστορία ακούγοντας το κομμάτι. Στην ολομέλεια παρουσιάζουν την ιστορία της κάθε ομάδας διαβάζοντας, δραματοποιώντας ή κάνοντας παντομίμα.
28. Δίνεται το παράγγελμα «εμπρός όλοι: να κάνουμε το αεροπλάνο, τη γάτα, το κύμα, να γελάσουμε δυνατά, να αγκαλιάσουμε την Μαρία....
29. Σε ένα κουτί ο συντονιστής ανακατεύει χαρτάκια με αναγραμμένο ένα συναισθηματικό το οποίο καλείται να παρουσιάσει στην ολομέλεια με παντομίμα ή ζωγραφική.
30. Δείχνουμε στην ολομέλεια σκίτσα ή εικόνες και ο συντονιστής τους ζητά στα μέλη να πουν τι έχει συμβεί και ποια μπορεί να είναι η συνέχεια μετά από αυτό που βλέπουμε στην εικόνα (π.χ. ένας άντρας που κρατάει ένα όπλο και μια γυναίκα πεσμένη στο πάτωμα...) Η διαφορετικές ιστορίες βοηθούν τους μαθητές να καταλάβουν ότι οι άνθρωποι δεν αντιλαμβάνονται το ίδιο ερέθισμα με τον ίδιο τρόπο.
31. Ο συντονιστής ζητάει από τους μαθητές που είναι χωρισμένοι σε τριάδες ή τετράδες, να θυμηθούν την τελευταία φορά που ήρθαν σε σύγκρουση με κάποιον και την αιτία. Σημειώνουν σε ένα χαρτί ανά υποομάδα τα συναισθήματά τους όταν: α) έχουν προκαλέσει αυτή τη σύγκρουση και β) όταν η σύγκρουση έχει προκληθεί από άλλους και γ) συζητούν για το ποιες τεχνικές χρησιμοποίησαν για να αντιμετωπίσουν τη σύγκρουση. Στην ολομέλεια επιλέγουν και παρουσιάζουν ποιες θεωρούν ότι είναι οι τεχνικές που βοηθούν περισσότερο στην αντιμετώπιση των συγκρούσεων.
32. Ζητάμε από το κάθε μέλος να σκεφτεί τι θα ήθελε να είναι αν δεν ήταν άνθρωπος και να εξηγήσει στην ολομέλεια τον λόγο.

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΕΜΠΙΣΤΟΣΥΝΗΣ – ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Χωρίζομαστε σε ζευγάρια και αφού κλείσουμε τα μάτια του ενός με ένα μαντήλι, βάζουμε τον άλλον να τον οδηγήσει σε μια βόλτα στο χώρο χωρίς όμως να μιλάει. Σε 5' ανταλλάσσουμε ρόλους και στο τέλος συζητάμε για το πώς ένιωσε αυτός που περπατούσε στα τυφλά, τι τον δυσκόλεψε κ.λ.π. Το ίδιο ρωτάμε κι αυτόν που δεν μιλούσε και οδηγούσε μόνο τον μουγκό».
2. Σε ζευγάρια ο ένας χρησιμοποιεί τον άλλο σαν εύπλαστη ύλη, σαν να είναι πηλός με τον οποίο θα φτιάξει ένα γλυπτό στο οποίο θα δώσει τη φόρμα που θέλει. Όταν τελειώσει ο χρόνος, αφήνουμε στο κέντρο όλα τα γλυπτά και ο κάθε γλύπτης παρουσιάζει στην ολομέλεια το δημιούρημά του. Μπορούμε στη συνέχεια αν έχουμε χρόνο να μας μιλήσουν για αυτή την εμπειρία και τα γλυπτά.
3. Το ίδιο μπορεί να γίνει κι από την ολομέλεια σε ένα μέλος που θα είναι το δημιούρημά της και στη συνέχεια θα πρέπει να μιλήσουν για το πώς αισθάνονταν όταν κάποιος άλλαζε το γλυπτό τους και συνέχιζε τη δουλειά του προηγούμενου διαφορετικά.
4. Σε έναν κλειστό κύκλο είναι κάποιο παιδί στη μέση και οι υπόλοιποι φτιάχνουν γύρω του έναν σφιχτό κύκλο. Με τα μάτια κλειστά το παιδί αφήνεται να πέσει ελαφρά προς τα πίσω. Η ομάδα τον συγκρατεί, τον σπρώχνει απαλά, τον ταλαντεύει. Συζητάμε για το πώς ένιωσαν.
5. Ανακατεύουμε τόσες εικόνες αντικειμένων όσα και τα μέλη της ομάδας μας. Κάθε μέλος τραβάει μια εικόνα. Χωρίζουμε ανά ζεύγη και πρέπει το ζευγάρι να βρει μια μικρή ιστορία να ταιριάζει τα δυο αντικείμενα.
6. Ο συντονιστής προετοιμάζει σε χαρτιά κάποιες φράσεις με έντονα παράπονα ή απαιτήσεις ενός «μουγγού ταξιδιώτη» προς τη ρεσεψιόν του ξενοδοχείου. Χωρίζουμε σε ομάδα Α και Β και κάθε παιδί που τραβάει μια φράση την μιμείται στην αντίπαλη ομάδα για ένα λεπτό ως διαμαρτυρόμενος μουγγός ταξιδιώτης. Η αντίπαλη ομάδα που παίζει το ρόλο της ρεσεψιόν προσπαθεί να μαντέψει τι θέλει να πει ο ταξιδιώτης.
7. Σε ζευγάρια παρατηρούμε προσεκτικά ο ένας τον άλλον για ένα λεπτό και μετά με γυρισμένη την πλάτη περιγράφουμε λεπτομερώς τον συμπαίκτη μας. Οι υπόλοιποι παρακολουθούμε και διορθώνουμε. Μπορούμε επίσης να αλλάξουμε κάτι στην εμφάνιση του ενός και να ζητήσουμε από τον άλλον να το βρει.
8. Η ομάδα ξεκινάει μια συζήτηση για ένα θέμα. Κάθε μέλος της ομάδας, όταν έρθει η σειρά του, πρέπει να συμμετέχει στη συζήτηση με μια μικρή φράση, με τον όρο το πρώτο γράμμα της να ορίζεται από την σειρά της στο αλφάβητο. Π.χ. «αύριο λέω να πάω σινεμά.» «Βαριέμαι αφάνταστα» «Γιατί δεν πάμε μεθαύριο;» κλπ.
9. Η ομάδα χωρίζεται σε μικρότερες οι οποίες επιχειρούν να διαφημίσουν τηλεοπτικά, με αφίσα, κολάζ ή με ραδιοφωνικό σποτ το πρόγραμμα των ομότιμων μεσολαβητών.
10. Οι μαθητές κάθονται ο ένας απέναντι στον άλλον έτσι ώστε να σχηματίζονται δυο ομόκεντροι κύκλοι. Οι μαθητές του εξωτερικού κύκλου λένε ένα πρόβλημα που τους απασχολεί ενώ εκείνοι του εσωτερικού πρέπει πολύ σύντομα να πουν μια λύση. Μετά από τρία λεπτά ο εξωτερικός κύκλος μετακινείται όπως το ρολόι μια θέση δεξιά, έτσι ώστε να αλλάξουν τα ζευγάρια. Το παιχνίδι αυτό είναι καλό για να καταλάβουν ότι υπάρχουν πολλές εναλλακτικές στο ίδιο πρόβλημα και βέβαια στην συνέχεια κάνουμε μια συζήτηση είτε για την καλύτερη λύση που τους προτάθηκε, είτε για τις θετικές και αρνητικές συνέπειες κάθε απόφασης, είτε για τα συναισθήματά τους. (το ρολόι είναι χρήσιμο στην ενότητα λήψης αποφάσεων).

11. Πάνω σε ένα χαρτάκι οι μαθητές γράφουν ένα συναισθημά τους σχετικό με την ομάδα. Τα χαρτάκια μπαίνουν σε κουτί ή καπέλο και αφού ανακατευτούν μοιράζονται ξανά στους μαθητές. Ο καθένας αφού διαβάσει το χαρτάκι του στην ολομέλεια, διαβάζει δυνατά και εξηγεί γιατί κατά τη γνώμη του το μέλος που το έγραψε αισθανόταν έτσι.
12. Ο συντονιστής ζητάει από κάθε μέλος να κόψει και να ζωγραφίσει πάνω σε 2 χαρτιά, στο ένα πώς είναι το πρόσωπο ενός χαρούμενου ανθρώπου και στο άλλο, ενός θυμωμένου ανθρώπου. Στην ολομέλεια φορώντας με λαστικάκια τη διπλή μάσκα, συμπληρώνει τις φράσεις: «εγώ όταν θυμώνω...» κι αφού όλοι πουν τι κάνουν όταν θυμώνουν, γυρνούν τη μάσκα από την άλλη πλευρά και λένε: «εγώ, όταν χαίρομαι.....».
13. Ο συντονιστής χωρίζει την ολομέλεια σε δύο υποομάδες, τους μοιράζει από ένα σενάριο και τους ζητά να συνεργαστούν τα μέλη της κάθε υποομάδας για να μπορέσουν να προτείνουν λύσεις στο σενάριο – πρόβλημα.
  - A) Καθηγητές και μαθητές ενός τμήματος αποφασίζουν να υποστηρίξουν οικονομικά και συναισθηματικά έναν μαθητή του τμήματος, που έχασε πρόσφατα την μητέρα του κι ο πατέρας του έχασε τη δουλειά του. Ο μαθητής αναγκάστηκε να σταματήσει όλες του τις αγαπημένες του αθλητικές δραστηριότητες καθώς και τα αγγλικά. Η όλη κατάσταση τον έχει καταβάλει. Θέλοντας να κρύψει το μέγεθος των προβλημάτων του, απομακρύνεται από όλους και κλείνεται στον εαυτό του. Κάποια μέρα, χωρίς σημαντική αιτία, εμπλέκεται σε έντονο καβγά με συμμαθητή του με αποτέλεσμα να κινδυνεύει να αποβληθεί.
  - B) Η Μαρία είναι μια πολύ καλή μαθήτριά και ένα πολύ μαζεμένο παιδί. Η οικογένειά της κι οι φίλες της Ράνια και Σοφία, αποτελούν τα αγαπημένα της πρόσωπα μέχρι που μπαίνει στη ζωή της η Σμαράγδα, μια νέα μαθήτριά του σχολείου. Εκείνη την πείθει ότι η ζωή της είναι βαρετή και την βάζει στην παρέα της, που αποτελείται από παιδιά που ζουν έντονα και πολλές φορές ριψοκίνδυνα. Απομακρυσμένη από όλους όσους παλιά αγαπούσε, πειραματίζεται σε νέους ρόλους στη νέα της παρέα, προβληματίζοντας έντονα γονείς και φίλους.

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΠΡΟΣΔΟΚΙΩΝ

1. Ο συντονιστής μοιράζει στην ομάδα ένα χαρτί πάνω στο οποίο με όποιο τρόπο θέλει έχει γράψει τα παρακάτω, δημιουργώντας τέσσερα μέρη: «Διάλεξα αυτό το πρόγραμμα διότι...., Περιμένω από την ομάδα ....., Θεωρώ αδιαπραγμάτευτο ....., Εγώ από την πλευρά μου θα προσφέρω....».
2. Χωριζόμαστε σε ζευγάρια. Καθένας μιλάει για τον εαυτό του και για το τι περιμένει από την ομάδα για 3' και στη συνέχεια το ίδιο κάνει και το ταίρι του. Στην ολομέλεια παρουσιάζει ο ένας τις προσδοκίες του άλλου.
3. Σε ένα χαρτί που μοιράζεται στα μέλη της ομάδας, καλούνται να γράψουν τα «θέλω» και «δεν θέλω» σε σχέση με την ομάδα. Αφού τα γράψουμε και τα συζητήσουμε με το ταίρι μας, τα παρουσιάζουμε στην ολομέλεια. Μπορούμε να τα καταγράψουμε συγκεντρώνοντάς τα σε ένα χαρτόνι ή μεγάλο χαρτί ή σε πίνακα.
4. Μοιράζουμε χαρτάκια στα μέλη και τους ζητάμε να γράψουν μια επιθυμία τους σχετικά με την ομάδα και να σηκωθούν να την βάλουν μέσα σε ένα κουτί ή ένα σακούλι ή ένα καπέλο. Κάθονται στον κύκλο και αφού τα ανακατέψουμε, περνάμε από μπροστά τους, τους ζητάμε να τραβήξουν ένα στην τύχη, να το διαβάσουν στην ολομέλεια και να το σχολιάσουμε.

5. Φτιάχνουμε τον προσωπικό μας θυρεό. Χωρίζουμε σε τέσσερα μέρη σχέδιο σε μορφή ασπίδας ή οικοσήμου και γράφουμε ψηλά τον τίτλο: « Γράφω ...» και μέσα στο πρώτο κομμάτι : « ...κάτι που μου αρέσει να κάνω» στο δεξιά από αυτό «:...κάτι θετικό στη ζωή μου», αριστερά κάτω: «...κάτι θετικό στο σχολείο μου» και δεξιά κάτω: «κάτι που θέλω να πετύχω στο μέλλον». Μπορεί κάτω από τον θυρεό, στην ίδια σελίδα να ζητήσει ο συντονιστής σε κάποιο χώρο να του γράψουν τα μέλη ένα ρητό ή ένα στίχο που να τα εκφράζει προσωπικά.

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑΣ

1. Σηκωνόμαστε όρθιοι και καρφισώνουμε μια κόλλα χαρτί στην πλάτη του κάθε παιδιού. Ας γράψουμε πάνω στην πλάτη του καθενός ανώνυμα κάτι που μας αρέσει πραγματικά σε αυτόν. Όταν έχουμε γράψει όλοι σε όλους, διαβάζουμε ό,τι μας έχουν γράψει και σχολιάζουμε στην ολομέλεια τι από αυτά μας έκανε εντύπωση, ποια δεν είχαμε φανταστεί ότι θα μας γράψουν ή κάτι που οι άλλοι αναγνωρίζουν αλλά εμείς παραβλέπουμε.
2. Φωτοτυπούμε το σχέδιο ενός μεταλλίου και το μοιράζουμε στους μαθητές οι οποίοι καλούνται να γράψουν επάνω κάτι που θεωρούν ότι αξίζει πραγματικά στον εαυτό τους και να το καρφισώσουν στο πέτο μας. Στη συνέχεια κυκλοφορούν στο χώρο όλοι διαβάζοντας τα μετάλλια των άλλων. Συζητάμε στην ολομέλεια πώς ένιωσαν που επιβράβευσαν τον εαυτό τους για κάτι και το φανέρωσαν στους άλλους καθώς και τι τους έκανε εντύπωση στα μετάλλια των άλλων.
3. Καθένας φτιάχνει με κολλάζ ή ζωγραφική ή όπως αλλιώς νομίζει μια διαφημιστική αφίσα για τον εαυτό του και ενημερώνει τα άλλα μέλη της ομάδας για τα προτερήματά του. Εκθέτουμε τις αφίσες στον χώρο, περνάμε όλοι και βλέπουμε τα εκθέματα και συζητάμε στην ολομέλεια τα συναισθήματά μας μετά την έκθεση των χαρισμάτων μας και μας λένε και οι άλλοι ποια δεν είπαμε αλλά τα αναγνωρίζουν εκείνοι.
4. Στην ολομέλεια λέει κάποιος ένα συναίσθημα και με ένα μπουκάλι που γυρνάμε δείχνουμε ποιος είναι εκείνος που θα διευκρινίσει αυτό που είπαμε, επεξηγώντας: « Έννοείς ότι...», μέχρι να πάρει καταφατική απάντηση. Δεν είναι απαραίτητο να μιλήσουν όλοι.
5. Ο Α προτείνει στον Β κάτι κι ο Β αρνείται πάντα λέγοντας «όχι». Π.χ. «Πάμε μια βόλτα; - Όχι, βαριέμαι». Συζητάμε τη δυσκολία να αναπτυχθεί διάλογος με αυτόν τον τρόπο.
6. Στην ολομέλεια κάνουμε στον διπλανό μας από δεξιά μια φιλοφρόνηση, ένα θετικό σχόλιο για την εμφάνισή του. Ο άλλος απαντά με όποιο τρόπο θέλει. Στη συνέχεια θα κάνει κι αυτός το ίδιο με αυτόν που κάθεται δεξιά του και συνεχίζουμε έτσι μέχρι να τελειώσουν τα μέλη. Στο τέλος συζητάμε αν ήταν εύκολο να αποδεχτούμε το θετικό σχόλιο του άλλου, πώς νιώσαμε όταν η φιλοφρόνησή μας έγινε αποδεκτή ή όχι από τον άλλον.
7. Σε ένα φύλλο χαρτί από τη μια πλευρά, περιγράφουμε ή ζωγραφίζουμε τον εαυτό μας όπως τον βλέπουμε εμείς κι από την άλλη έτσι όπως τον φαντάζονται οι άλλοι. Στη συνέχεια σε ζευγάρια παρουσιάζει πρώτα ο ένας τον εαυτό του χωρίς να τον διακόπτει ο άλλος και το ίδιο γίνεται και με το ταίρι του. Αν θέλει κάποιος συζητά την εμπειρία του στην ολομέλεια.
8. Σε ζευγάρια, φτιάχνουμε ο καθένας το γενεαλογικό του δέντρο, σημειώνοντας κάτω από κάθε όνομα ένα, δυο επίθετα που χαρακτηρίζουν το κάθε πρόσωπο. Στη

συνέχεια μιλάμε για αυτά στο ταίρι μας και προσθέτουμε ποια από αυτά τα επίθετα που γράψαμε χαρακτηρίζουν κι εμάς. Το ίδιο κάνει και αυτό με τη σειρά του. Επικεντρωνόμαστε και σε κάποιες σημαντικές ιστορίες των προσώπων.

9. Ο συντονιστής ζητά από τους μαθητές να κλείσουν τα μάτια και να φανταστούν το μονοπάτι της ζωής τους, με τα στενά μέρη, τα δύσβατα αλλά και τα ευρύχωρα κομμάτια, τα ευχάριστα κ.λ.π. Στη συνέχεια τους ζητά να το ζωγραφίσουν σε ένα χαρτί. Ανά ζεύγη συζητούν για 10' και μπορεί να συνεχίσει κι ο καθένας λέγοντας με ποιο τρόπο θα ήθελε να συνεχίσει το μονοπάτι του και ποιοι παράγοντες θα το επηρεάσουν κατά τη γνώμη του. Συζήτηση μεταξύ τους και όποιος θέλει παρουσιάζει στην ολομέλεια.
10. Τα παιδιά κάθονται ή ξαπλώνουν αναπαυτικά. Ο συντονιστής (με χαλαρωτική συνοδευτική μουσική) τους λέει να κλείσουν τα μάτια τους και να μεταφερθούν σε ένα μονοπάτι στο δάσος. Ακούνε τους ήχους, μυρίζουν τις μυρωδιές, είναι ήρεμοι και χαλαροί, περπατούν και αισθάνονται τα ξερά φύλλα να σπάζουν κάτω από τα βήματά τους και φτάνουν σε ένα ξέφωτο στη μέση του οποίου υπάρχει μια φωτιά. Ένας σοφός κάθεται ήσυχα και περιμένει δίπλα της. Πλησιάζουν και κάθονται κοντά του. Σκέφτονται πώς είναι, αν είναι άντρας ή γυναίκα, τι φοράει... Μπορούν να του κάνουν μόνο μια ερώτηση. Όταν είναι έτοιμοι, τον ρωτάνε, ακούνε την απάντησή του, μένουν για λίγο ακόμα κοντά του, τον ευχαριστούν για τη βοήθειά του κι ετοιμάζονται να φύγουν. Τους αγκαλιάζει και τους κάνει κι ένα δώρο. Παίρνουν το μονοπάτι της επιστροφής με τον ίδιο τρόπο, νιώθουν τη δύναμη που τους έδωσαν τα λόγια του σοφού, βρίσκονται πίσω στην αίθουσα, τεντώνονται κι ανοίγουν σιγά σιγά τα μάτια. Παίρνουν ένα χαρτί και σημειώνουν ή ζωγραφίζουν τι ζήτησαν στη συνάντηση με τον σοφό και τι δώρο τους έκανε. Στη συνέχεια ανά ζεύγη μοιράζονται την εμπειρία τους με λεπτομέρειες για κάποια λεπτά. Συζητάμε στην ολομέλεια για ό,τι νιώσαμε.
11. Το ίδιο με το προηγούμενο αλλά ταξιδεύουμε (όπως θα θέλαμε) και κουβαλάμε μαζί μας μια τεράστια βαλίτσα ή μπασούλο με κομμάτια της ζωής μας. Είναι όμως πολύ μεγάλο το βάρος τους και κάποια πρέπει να αφήσουμε πίσω. Ποια θα κρατούσαμε και ποια θα αφήναμε.
12. Βάζουμε στο κέντρο του κύκλου τρεις καρτέλες που συμβολίζουν το παρόν, το παρελθόν και το μέλλον. Ο συντονιστής ζητά έναν εθελοντή. Του ζητά να κάτσει στην καρτέλα που συμβολίζει το παρελθόν, πέντε χρόνια πριν. Του ζητάει να του πει πώς είναι; Στη συνέχεια του λέει να βγει από αυτή την κατάσταση και να κάτσει στο παρόν. Πώς είναι εκεί; Στη συνέχεια περνά στην καρτέλα του μέλλοντος και απαντά πάλι στην ίδια ερώτηση. Επιστρέφει στη θέση του και λέει πώς ένωσε και ζητά και από τα άλλα παιδιά να μιλήσουν. Συζήτηση.
13. Η ομάδα σχηματίζει κύκλο κι επικρατεί απόλυτη ησυχία. Καθένας διαλέγει κάποιον να κοιτάει χωρίς αυτός να το καταλάβει και ταυτόχρονα προσπαθεί να μαντέψει ποιος έχει επιλέξει αυτόν ως αντικείμενο παρατήρησης.
14. Καθόμαστε σε κύκλο, σιωπηλοί, κοιταζόμαστε στα μάτια και αλλάζουμε θέσεις με όποιον συνεννοηθούμε το βλέμμα μας, χωρίς να μιλάμε ή να κάνουμε κινήσεις.
15. Η ομάδα σχηματίζει κύκλο με τα μάτια κλειστά. Ο συντονιστής ακουμπάει κάποιον και τον ορίζει δολοφόνο και κάποιον άλλον ως αστυνόμο. Κατόπιν όλοι ανοίγουν τα μάτια τους και κινούνται με απόλυτη ησυχία. Ο δολοφόνος σκοτώνει κλείνοντας το μάτι του σε όποιον επιλέξει κι εκείνος πέφτει με θεαματικό τρόπο ή απλά βγαίνει από τον κύκλο. Δεν πρέπει να καταλάβει ο αστυνόμος ποιος είναι ο δολοφόνος.

16. Για να δούμε ποια γνώμη έχουμε εμείς για τον εαυτό μας και ποια οι άλλοι, μοιράζεται ένα χαρτί πάνω στο οποίο υπάρχουν γραμμένα κάποια χαρακτηριστικά (εργατικός, κοινωνικός, συνεπής,...) με διαβάθμιση από το 1 έως το 3. Μπορεί να ζητηθεί πρώτα από εμάς, στη συνέχεια από ένα φίλο από την ομάδα, ένα κολλητό μας και ένα γονέα, να μας χαρακτηρίσουν στην κλίμακα σύμφωνα με την άποψή τους και ίσως και με διαφορετικό χρώμα για να βλέπουμε την διαφορά. Ο κάθε άνθρωπος μπορεί να βγάλει άλλη εικόνα σε διαφορετικές σχέσεις.
17. Σε ζευγάρια αντικριστά, τεντώνουμε τα μπράτσα μας σε πρόταση και ενώνουμε τις παλάμες μας και σιγά σιγά στηρίζουμε το βάρος μας ο ένας στον άλλον ή ακουμπάμε ο ένας την πλάτη μας στα χέρια του άλλου και αφηνόμαστε να μας στηρίξει για τρία λεπτά. Εκφράζουμε στην ολομέλεια πώς αισθανθήκαμε.
18. Καθόμαστε όλοι σε κύκλο. Το κάθε μέλος γράφει στο πάνω μέρος ενός λευκού χαρτιού το όνομά του και το δίνει στον διπλανό του από δεξιά, ο οποίος και γράφει κάτω από το όνομα μια λέξη ή φράση, που κατά τη γνώμη του ταιριάζει στο μέλος που το όνομά του είναι γραμμένο στην κορυφή του χαρτιού και το δίνει με τη σειρά του στο διπλανό του από δεξιά κ.ο.κ.. Τα χαρτιά περνάνε από χέρι σε χέρι δεξιόστροφα, ώσπου να καταλήξει καθένα στον κάτοχό του. Τέλος το κάθε μέλος σχολιάζει αυτά που του έχουν γράψει οι άλλοι και τα σχολιάζει αν θέλει.
19. Τα μέλη της ομάδας καλούνται να γράψουν ένα πρόβλημά τους σε ένα χαρτί και να το στείλουν στον ειδικό της συμβουλευτικής στήλης ενός περιοδικού. Το χαρτάκι αυτό, που μπορεί και να μπει σε φάκελο. Χωρίζονται σε ζεύγη και δίνει ο ένας στον άλλον τον φάκελό του και ο άλλος ως ειδικός προτείνει λύση. Στη συνέχεια αυτός που πρότεινε τη λύση δίνει το δικό του φάκελο στο ταίρι του, που ακολουθεί την ίδια διαδικασία. Στην ολομέλεια λένε πώς ένιωσαν όταν ζητούσαν συμβουλή αλλά και όταν πρότειναν λύση.
20. Ο συντονιστής χωρίζει την ομάδα σε ζεύγη και μοιράζει κάρτες με φράσεις – παρακλήσεις (π.χ. «Νιώθω άσχημα σήμερα. Νομίζω πως θα μου έκανε καλό μια βόλτα. Θα μπορούσες να με συνοδεύσεις;»). Διαβάζει ο ένας στον άλλον την παράκληση που του έτυχε. Ο άλλος αρνείται αλλά αυτός που ζητάει επιμένει εφευρίσκοντας επιχειρήματα για να τον πείσει. Αυτό διαρκεί 5 λεπτά και αλλάζουν οι ρόλοι. Στην ολομέλεια το κάθε μέλος εκφράζει το πώς αισθάνθηκε όταν τον παρακαλούσε το ταίρι του και στη συνέχεια πώς όταν εκείνος αρνιόταν.
21. Ο συντονιστής ζητάει από την ομάδα να χωριστεί σε δύο υποομάδες: εκείνη των αγοριών κι εκείνη των κοριτσιών, οι οποίες απομακρύνονται η μία από την άλλη. Ζητάει από κάθε αγόρι και κάθε κορίτσι να γράψει μια ερώτηση στην οποία θα ήθελε να απαντήσει η άλλη ομάδα. Οι ερωτήσεις τοποθετούνται σε διαφορετικά κουτιά ή καπέλα και τοποθετούνται στο κέντρο του κύκλου της ολομέλειας στον οποίο καθόμαστε αφού γραφούν τα χαρτάκια. Αρχίζει ένα κορίτσι τραβώντας ένα χαρτάκι και αφού το συζητήσει με την ομάδα των κοριτσιών, απαντάει στο ερώτημα των αγοριών, δίνοντας μια ομόφωνη απάντηση. Κάθε φορά απαντάει άλλο κορίτσι. Το ίδιο γίνεται και με τα αγόρια.
22. Συζητώντας για το θέμα της επικοινωνίας, ο συντονιστής δίνει σε ένα μέλος της ομάδας ένα κουβάρι νήμα και ζητάει να συζητηθεί στον κύκλο της ολομέλειας, ένα θέμα σχετικό με την επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων. Κάθε ένας που θα παίρνει τον λόγο, θα δένει στην άκρη του δείκτη του το νήμα και θα το δίνει στον επόμενο που θα πάρει το λόγο και αυτό θα γίνει έως ότου όλοι εκφέρουν άποψη. Στη συνέχεια παρατηρούμε τους δρόμους επικοινωνίας μεταξύ των μελών και τη διαδρομή του νήματος.

23. Ο συντονιστής ζητάει από τα μέλη, να φτιάξουν το εξώφυλλο του βιβλίου της ζωής τους πάνω σε ένα καρτί. Καλούνται να γράψουν το όνομα του συγγραφέα, τον τίτλο του βιβλίου, να το διακοσμήσουν όπως θέλουν και να το αφιερώσουν κάπου λέγοντας το γιατί. Χωρισμένοι σε ζευγάρια συζητούν μεταξύ τους και στη συνέχεια παρουσιάζουν στην ολομέλεια ο ένας το βιβλίο του άλλου, παίζοντας το ρόλο του κριτικού βιβλίων.
24. Οι μαθητές ακούνε το «σαν βγω από αυτή τη φυλακή» του Σαββόπουλου και ο συντονιστής τους ζητά να φανταστούν πώς είναι το κελί ενός φυλακισμένου, πώς είναι οι τοίχοι του, η πόρτα του, η επίπλωση, πώς ζει και πώς νιώθει; Σε ζευγάρια συζητούν για κάποια στιγμή που ένιωσαν να είναι «φυλακισμένοι» και είχαν έντονη επιθυμία να δραπετεύσουν. Στην ολομέλεια εκφράζουν σε ποιο μέρος θα ήθελαν να κρυφτούν ως δραπετές.
25. Βάζουμε μια καρέκλα μόνη της και πίσω από αυτήν τις καρέκλες ανά δύο την μία δίπλα στην άλλη σαν να είμαστε σε λεωφορείο. Με τη σειρά, ερχόμαστε ένας ένας, για 2 λεπτά, στη θέση του οδηγού και κινούμαστε κάνοντας ανάλογες κινήσεις με αυτόν. Επαναλαμβάνουμε μέχρι όλοι να έχουμε γίνει οδηγοί. Στην ολομέλεια συζητάμε πώς αισθανθήκαμε ως οδηγοί αλλά και ως επιβάτες. Στόχος μας να σκεφτούμε το ρόλο των ανθρώπων που μας καθοδηγούν.

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΔΙΕΚΔΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΡΙΩΝ

1. Όρθιοι σχηματίζουμε έναν σφικτό κύκλο αγκαζέ ο ένας με τον άλλον και με ενωμένους τους ώμους. Ένας μένει έξω από τον κύκλο και προσπαθεί πάση θυσία να βρει τρόπο να μπει μέσα αλλά οι του κύκλου τον εμποδίζουν. Ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια (Πώς νιώσατε έξω από τον κύκλο; Πώς νιώσατε που τα καταφέρατε ή δεν τα καταφέρατε; Πώς ήταν για εσάς το να προσπαθεί κάποιος να μπει στον κύκλο;)
2. Όλοι καθόμαστε σε κύκλο εκτός από έναν που διαλέγει να πάει μπροστά από κάποιον και να του ζητήσει να του πραγματοποιήσει αμέσως μια επιθυμία του ξεκινώντας τη φράση του με το: « θέλω να ...» Στη συνέχεια συζητάμε για το πώς νιώθαμε όταν μας ζητούσαν κάτι, όταν εμείς ζητούσαμε και τέλος όταν η επιθυμία μας ικανοποιούνταν και όταν όχι.
3. Ο αφέντης κι ο δούλος είναι δυο ρόλοι που παίζουμε εναλλάξ ανά ζεύγη. Για κάποια ώρα ο αφέντης διατάζει κι ο δούλος υπακούει. Στην ολομέλεια μοιραζόμαστε τα συναισθήματα που μας γέννησε ο κάθε ρόλος.
4. Φτιάχνουμε γύρω από τον εαυτό μας ένα κύκλο με ύφασμα ή κιμωλία και προστατεύουμε το χώρο μας όπως μπορούμε. Αλλάζουμε ρόλους. Στη συνέχεια, ως συζητήσουμε κι οι δυο (επιτιθέμενος και απειλούμενος) για τα συναισθήματά μας την ώρα της διεκδίκησης.
5. Καθένας τοποθετείται σε σχέση με τους άλλους και με βάση τις απόψεις του σε μια θέση μέσα στο χώρο. Προηγουμένως έχει οριστεί πχ ότι ο ένας τοίχος ορίζει την απόλυτη συμφωνία με το θέμα κι ο άλλος την απόλυτη διαφωνία. Έτσι φτιάχνεται ένα ανθρωπογράφημα στο χώρο.
6. Χωριζόμαστε σε ζεύγη. Έξω στην αυλή, κάνει με κιμωλία ο κάθε μαθητής έναν κύκλο στο κέντρο του οποίου μένει όρθιος και απωθεί το ταίρι του που προσπαθεί να εισβάλει στο χώρο του. Συζητάμε για τα συναισθήματα του καθενός.
7. Ο συντονιστής ξεκινά με την παρακάτω εισήγηση. «Όλοι μας έχουμε τον προσωπικό μας χώρο στον οποίο δεν επιτρέπουμε να μπουν όλοι. Αυτός ο χώρος μοιάζει να λέει

«ΑΠΑΓΟΡΕΥΕΤΑΙ Η ΕΙΣΟΔΟΣ» και είναι ο ζωτικός μας χώρος που άλλοτε τον μεγαλώνουμε κι άλλοτε τον μικραίνουμε. Για παράδειγμα δεν επιτρέπουμε σε έναν άγνωστο να μας αγκαλιάσει, το επιτρέπουμε όμως σε έναν φίλο μας. Δεν επιτρέπουμε στους άλλους να μας δουν γυμνούς, το επιτρέπουμε όμως στον γιατρό μας. Αλλά και αυτός ο ίδιος ζωτικός χώρος μπορεί να διαφέρει σε όρια από άτομο σε άτομο. Στη συνέχεια συζητάμε σε ζευγάρια για μια περίπτωση που νιώσαμε να παραβιάζεται ο προσωπικός ζωτικός μας χώρος και στην ολομέλεια, για τα συναισθήματα που μας δημιούργησε η παραβίαση αυτή.

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΕΠΙΘΥΜΙΩΝ

1. Φτιάχνουμε ο καθένας τρία σακουλάκια διαφορετικών χρωμάτων και στη συνέχεια τοποθετούμε μέσα σε αυτά χαρτάκια άσπρα, ανάλογα με ό,τι θέλουμε να πετάξουμε ή να ξεχάσουμε στη ζωή μας, ό,τι θέλουμε να αλλάξουμε και ό,τι θέλουμε να κρατήσουμε όπως είναι. Παρουσιάζουμε στην ολομέλεια τα σακουλάκια μας.
2. Ζωγραφίζουμε τον εαυτό μας όπως θα θέλαμε να είμαστε σε 10 χρόνια (εμφάνιση, σχέσεις, με ποιους θα είμαστε, τι θα κάνουμε....;) Στη συνέχεια συζητάμε αν η προοπτική μας αρέσει και γιατί, αν προσπαθούμε από τώρα να πετύχουμε αυτή την προοπτική.

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗΣ ΑΚΡΟΑΣΗΣ

1. Ανά ζεύγη το κάθε παιδί διηγείται στο του κάτι που πρόσφατα του έκανε εντύπωση. Ο άλλος τον ακούει πολύ προσεκτικά, εστιάζοντας όχι μόνο στο γεγονός αλλά και στη μη λεκτική επικοινωνία (γλώσσα σώματος, εκφράσεις, τόνος φωνής...), για να αναγνωρίσει τα συναισθήματα διακατείχαν τον άλλον και τα σημειώνει σε ένα χαρτί. Αλλάζουν ρόλους και όταν έχουν μιλήσει και οι δύο, τότε λέει ο καθένας στον άλλον τα συναισθήματα που είχε σημειώσει και τα συζητούν. Στην ολομέλεια συζητούν κάποιες περιπτώσεις και λένε πώς κατέληξαν στο συμπέρασμα για το συναίσθημα, τι τους το πρόδωσε και τι τους δυσκόλεψε.
2. Χωρίζουμε την ολομέλεια σε ομάδες των τριών (ένας παρατηρητής, ένας που μιλάει κι ένας που ακούει). Αυτός που θα μιλήσει μιλάει σε αυτόν που τον ακούει και απευθύνεται μόνο σε αυτόν, για 5' για κάτι που τον απασχολεί. Μόλις τελειώσει, εκείνος που ακούει κάνει επαναδιατύπωση, δηλαδή ξαναλέει περιληπτικά τι άκουσε αλλά εμπλουτίζει την αφήγησή του και με τα συναισθήματα που αντιλήφθηκε. Ο παρατηρητής από κάποια απόσταση δεν παρεμβαίνει και απλά παρατηρεί τη μη λεκτική επικοινωνία. Στο τέλος συζητούν και οι τρεις για το τι αποκόμισαν από αυτή την εμπειρία, δυσκολίες και επισημάνσεις. Περνάμε την εμπειρία και τις παρατηρήσεις μας στην ολομέλεια.
3. Κλείνουν όλοι τα μάτια. Ο συντονιστής βάζει να ακουστούν κάποιο ήχοι και ζητά να του πουν όσους περισσότερους θυμούνται. Μπορεί να γίνει με σκηνή από ταινία και να φανταστούν τι γίνεται κ.λ.π.
4. Η ομάδα χωρίζεται σε ζεύγη. Ο συντονιστής ζητάει από τον ένα να πει δυο φορές μια σύντομη ιστορία, κάτι που του συνέβη. Ο δεύτερος την πρώτη φορά ακούει προσεκτικά και την δεύτερη είναι ευγενικά απρόσεκτος. Ακολουθεί συζήτηση για το πώς νιώθει αυτός που μιλά και τις δύο φορές.
5. Ο συντονιστής μας μεταφέρει σε έναν φανταστικό χώρο (π.χ. μια σπηλιά, ένα παραμυθένιο ή πραγματικό τοπίο κ.λ.π.) Σε ζευγάρια ο Α δένει τα μάτια του, ο Β τον οδηγεί και του λέει τι βλέπει ενώ ο Α λέει τι ακούει και τι μυρίζει.

6. Η ομάδα είναι χωρισμένη σε δυάδες. Ζητάμε από τους μαθητές να θυμηθούν πότε πρόσφατα χρειάστηκε να ακούσουν προσεκτικά το πρόβλημα κάποιου, να το καταγράψουν σε χαρτί και στη συνέχεια να συζητήσουν με το ταίρι τους για το πώς ένιωσαν την ώρα που άκουγαν. Στη συνέχεια στην ολομέλεια συζητούν τι διευκόλυνε, τι δυσκόλεψε αυτή την επικοινωνία (εξωτερικοί παράγοντες, σχέση με τον άλλο, περιεχόμενο συζήτησης...) και πώς μπορούμε να διασφαλίσουμε τις καλύτερες δυνατές συνθήκες και ο συντονιστής τα γράφει στον πίνακα.
7. Χωριζόμαστε σε ομάδες των τεσσάρων. Ο συντονιστής δείχνει μια φωτογραφία σε όλους εκτός από έναν. Αυτός που δεν την είδε καλείται να την σχεδιάσει από τις περιγραφές των άλλων.

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΧΑΛΑΡΩΣΗΣ

1. Καθόμαστε ή ξαπλώνουμε αναπαυτικά. Κλείνουμε τα μάτια μας και παίρνουμε βαθιές αναπνοές. Ακούγοντας τον συντονιστή να μας δίνει τα παραγγέλματα, σφίγγουμε το σώμα μας όσο πιο δυνατά γίνεται, τα πόδια, τα χέρια, τους γοφούς, το πρόσωπο και κρατάμε για λίγο αυτή την ένταση. Στη συνέχεια χαλαρώνουμε εντελώς και αναπνέουμε βαθιά. Επαναλαμβάνουμε για λίγο.
2. Ξεκινώντας με τον ίδιο χαλαρό τρόπο, ακούγοντας μουσική, μεταφερόμαστε νοερά σε τοπία που μας χαλαρώνουν, ακούμε ήχους, μυρίζουμε.....
3. Στεκόμαστε όρθιοι στο χώρο και κλείνουμε τα μάτια. Αναπνέουμε βαθιά 2- 3 φορές και αρχίζουμε να τεντωνόμαστε σαν να ξυπνάμε από βαθύ ύπνο, αφήνοντας το σώμα να χαλαρώσει, να ξεμουδιάσει.
4. Όλοι καθόμαστε με διπλωμένα τα γόνατα και το κεφάλι πεσμένο μπροστά σαν άψυχες μαριονέτες. Ο συντονιστής δίνει τα παραγγέλματα και αρχίζει να ζωντανεύει ένα - ένα τα μέλη μέχρι να σταθούν τα σώματα όρθια ή τεντωμένα.
5. Μπαίνουμε στη σειρά ο ένας πίσω από τον άλλον κι ο συντονιστής τελευταίος. Αρχίζει να διηγείται την παρακάτω ιστορία, κάνοντας ταυτόχρονα με τα χέρια του μασάζ με τον τρόπο που φαντάζεται ότι θα ταίριαζε παραστατικά οι χρωματιστές λέξεις. Την ίδια κίνηση κάνει κι ο μπροστινός του στην πλάτη του ατόμου που βρίσκεται μπροστά του και η κίνηση σαν κύμα μεταδίδεται από τον έναν στον άλλον:

Η ιστορία του ξυλοκόπου.

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας ξυλοκόπος

Που ξεκίνησε να πάει στο δάσος να κόψει ξύλα....

Περπατούσε, περπατούσε (πατάμε με όλη την παλάμη μας πάνω στην πλάτη του μπροστινού μας σαν να ήταν πατούσα) **μέχρι που έφτασε...**

Και εκεί που έκοβε ξύλα, (γυρίζει τις παλάμες του σαν να παίζει καράτε και χτυπά την πλάτη του άλλου κάθετα)

Τα δέντρα έπεσαν και τα φύλλα σκόρπισαν (κάνει με τα δάκτυλά του κίνηση σαν να τρέχουν φύλλα στην πλάτη του άλλου)

Και ξαφνικά ήρθε ένας ελέφαντας και τα πάτησε (πατάμε με όλη την παλάμη μας βαριά πάνω στην πλάτη του μπροστινού μας σαν να ήταν πατούσα)

Το γεγονός μαθεύτηκε...και επειδή είναι παράνομο να κόβεις ξύλα

Ήρθε η αστυνομία και τον έπιασε. που ήταν,

Από τη φυλακή που ήταν

δακτυλογραφούσε στη μαμά του (χτυπάμε με τις άκρες των δακτύλων μας) **και της έλεγε:**

«Αγαπημένη μου μαμά...

Εκεί που είχα πάει στο δάσος να κόψω ξύλα...»

(και επαναλαμβάνει την ιστορία)

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΚΛΕΙΣΙΜΑΤΟΣ

1. Καθόμαστε σε κύκλο χέρι με χέρι. Κλείνουμε τα μάτια και όλη η συνάντηση περνάει από τα μάτια μας σαν μια ταινία και θυμόμαστε τα συναισθήματά μας φτάνοντας εδώ. Με τη φαντασία μας περπατάμε όλη τη συνάντηση και όταν τελειώσουμε, αφήνουμε την αυλαία να πέσει και ανοίγουμε τα μάτια.
2. Είμαστε όρθιοι με τα χέρια στην ανάταση. Παίρνουμε βαθειά αναπνοή και εκπνέουμε απότομα, αφήνοντας τον κορμό μας να λυγίσει όλος μπροστά, τα χέρια λύνονται από τους ώμους και πέφτουν χαλαρά μπροστά. Στη συνέχεια εισπνέοντας σηκώνομαστε πολύ αργά, σπόνδυλο – σπόνδυλο, μέχρι να έρθουμε στην προηγούμενη θέση. Επαναλαμβάνουμε άλλες δυο φορές.
3. Ο συντονιστής τοποθετεί ένα αναμμένο κερί στο κέντρο του κύκλου και ζητά από τα παιδιά να συγκεντρώσουν σιωπηλοί το βλέμμα τους στη φλόγα του κεριού. Μπορεί να υπάρχει μουσική.
4. ΚΛΕΙΣΙΜΟ ΟΜΑΔΑΣ : Τα μέλη φαντάζονται την πορεία της ομάδας σαν ένα μονοπάτι και το ζωγραφίζουν σε ένα μεγάλο φύλλο -όλα μαζί – επισημαίνοντας τις πιο σημαντικές φάσεις. Στο τέλος του μονοπατιού, φανταζόμαστε πού οδηγεί αυτό το μονοπάτι τώρα που τελειώνει η ομάδα και το σχεδιάζουμε.
5. Ο συντονιστής δίνει σε ένα μέλος της ολομέλειας ένα χαρτί που γράφει πάνω – πάνω «Το τέλος της ομάδα» και του ζητάει να γράψει μια δυο φράσεις που του έρχονται αυτόματα στο μυαλό. Διπλώνει το χαρτί στο σημείο εκείνο για να μη φαίνονται τα όσα έγραψε και συνεχίζει ο επόμενος μέχρι να έχουν γράψει όλοι. Κάποιος διαβάζει το κείμενο και σχολιάζει όποιος θέλει.
6. Σχεδιάζουμε ένα δωράκι και το προσφέρουμε σε όποιον θέλουμε μέσα στην ομάδα λέγοντάς του τις σκέψεις μας (μπορεί το κάθε δώρο να έχει κάποια σημασία για αυτόν που το παίρνει). Πρέπει όλοι να έχουν το δωράκι τους, να τα ανταλλάξουμε και να αποχαιρετιστούμε.
7. Σε κύκλο με πιασμένα τα χέρια, αναπνέουμε χαλαρά, ξαναθυμόμαστε την πορεία της συνάντησης και λέμε αυτό που παίρνουμε μαζί μας φεύγοντας, κάτι που μάθαμε σημαντικό για εμάς ή τους άλλους.
8. Τοποθετούμε με καρφίτσα μια κόλα χαρτί στην πλάτη του κάθε μαθητή και περιφερόμαστε στο χώρο στο ρυθμό μιας μουσικής. Κάθε παιδί που περνά δίπλα μας γράφει κάτι θετικό για εμάς και εμείς κάνουμε το ίδιο σε όλους. Στη συνέχεια διαβάζουμε στην ολομέλεια τις γνώμες των συμμαθητών μας και λέμε ποια συναισθήματα μας δημιουργήθηκαν.
9. Σε ένα μεγάλο χαρτί ή χαρτόνι έχουμε σχεδιάσει ένα μεγάλο ιστιοφόρο με το όνομα : «Διαμεσολάβηση» και ζητάμε από τα παιδιά να γράψουν πάνω στα πανιά του το συναίσθημα με το οποίο φεύγουν από την ομάδα.
10. Στην ολομέλεια λέει ο καθένας τι συναίσθημα παίρνει μαζί του φεύγοντας.
11. Στην ολομέλεια λέει ο καθένας ποια στιγμή της συνάντησης του άρεσε περισσότερο και γιατί.

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Φτιάχνουμε έναν κίτρινο κύκλο που αντιπροσωπεύει τον δίσκο του ήλιου όπου αναγράφεται μια ερώτηση (πχ «τι γνωρίζετε για τους ομότιμους μεσολαβητές») και ακτίνες τόσες όσες οι φράσεις αξιολόγησης για το θέμα που θέλουμε (πχ: πολύ λίγα πράγματα, τίποτα , αρκετά πράγματα, έχω καλή γνώση, έχω άριστη γνώση..). Στη συνέχεια ζητάμε από τους μαθητές να πιαστούν χέρι – χέρι δίπλα στην ακτίνα που αποτελεί την απάντησή τους και τους ζητάμε να σημειώσουν τα ονόματά τους σε ένα χαρτί που αναγράφει την φράση δίπλα στην οποία στάθηκαν. Αυτό μπορεί να γίνει σε μορφή διαμορφωτικής αξιολόγησης στο πρόγραμμα.
2. Μοιράζουμε στα παιδιά ένα φύλλο χαρτί χωρισμένο με ένα σταυρό στα τέσσερα και σε κάθε κομμάτι του γράφουμε: «γιατί ήρθα στο πρόγραμμα;», «τι θα δώσω στην ομάδα εγώ;», «τι περιμένω από τα μέλη της ομάδας;» και τέλος «τι περιμένω από τον συντονιστή της ομάδας;» Το χαρτί συμπληρώνεται και σχολιάζεται στην ολομέλεια και το ξαναδίνουμε με διαμορφωμένες τις ερωτήσεις ενδιάμεσα και στο τέλος για να δούμε πού ήμασταν και πού φτάσαμε ή πού θέλουμε να φτάσουμε;

8. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ

ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ στο πλαίσιο του Προγράμματος "Εσύ όπως κι εγώ" Ηράκλειο Κρήτης 17/11/2007, www.TheatroEdu.gr

Νάσια Χολέβα, εκπαιδευτικός θεάτρου, εμπυκώτρια εφαρμοσμένου δράματος Ομάδα: 30 άτομα, 2 άνδρες και υπόλοιπες γυναίκες, διαφόρων ηλικιών. Φοιτητές και εκπαιδευτικοί. Διάρκεια: 3 ώρες

Γνωριμία – εξοικείωση

1. Παίρνουμε ένα αντικείμενο από την τσάντα ή την τσέπη μας και το φέρνουμε στον κύκλο. Με το σύνθημα όλοι μαζί προσπαθούμε να συναντηθούμε ανά δύο και να κάνουμε τον εξής διάλογο: - Γεια σου, είμαι η Νάσια και αυτό είναι το λαστιχάκι μου - Γεια σου, είμαι η Μαρία και αυτή είναι η καραμέλα μου Στη συνέχεια ανταλλάζουμε αντικείμενα και αναζητάμε άλλους συνομιλητές. Εκεί ο διάλογος γίνεται: - Γεια σου, είμαι η Νάσια και αυτή είναι η καραμέλα της Μαρίας - Γεια σου, είμαι ο Κώστας και αυτό είναι το κραγιόν της Αναστασίας. Σε όλο το παιχνίδι, συστηνόμαστε και προτού ανταλλάξουμε αντικείμενα, ενημερώνουμε το ζευγάρι μας σε ποιον ανήκουν.

Στο τέλος ξαναρχόμαστε στον κύκλο όπου ο καθένας πρέπει να πει το όνομά του και να κατονομάσει τον ιδιοκτήτη του αντικειμένου που κρατάει. Ο πραγματικός ιδιοκτήτης πηγαινει και παίρνει το αντικείμενο και ξαναγυρνάει στη θέση του.

Είναι αναμενόμενο να μας έχουν ξεφύγει τα περισσότερα ονόματα. Δεν πειράζει.

Ο στόχος του παιχνιδιού είναι να γελάσουμε και να απενεχοποιήσουμε τα λάθη μας, να λιώσει ο πάγος και να απολαύσουμε τη διαδικασία.

Πιθανή εξέλιξη: Μόλις όλοι επανακτήσουν τα δικά τους αντικείμενα, μπορούμε να κάνουμε μια επαλήθευση στα ονόματα. Καθένας λέει το όνομά του και κάνει μια χαρακτηριστική κίνηση που έχει όταν χρησιμοποιεί το αντικείμενο που κρατάει. Οι υπόλοιποι επαναλαμβάνουν το όνομα και την κίνηση.

2. Σε κύκλο και πάλι, κλείνουμε τα μάτια και κρατάμε τα χέρια των διπλανών μας. Από κάποιο σημείο φεύγει ένα «μήνυμα αφής» προς τη μία κατεύθυνση. Το μήνυμα πρέπει να ταξιδέψει σε όλο τον κύκλο και να φτάσει στην αφετηρία του, ίδιο σε διάρκεια, ένταση και επαναλήψεις.

Μια φαινομενικά εύκολη άσκηση που όμως θέλει καλή ομαδική συγκέντρωση και επικοινωνία. Μπορούμε να το δοκιμάσουμε με την ομάδα μας σε διάφορες φάσεις, στην αρχή, στη μέση ή και στο τέλος μιας διαδικασίας, μιας και αποτελεί «θερμόμετρο» της

ομαδικής συγκέντρωσης που έχουμε. Είναι καλή άσκηση για να ηρεμήσουμε και να συγκεντρωθούμε, προτού προχωρήσουμε σε δραστηριότητες πιο απαιτητικές από ένα απλό παιχνίδι.

Επικοινωνία & εμπιστοσύνη

1. Σε ζευγάρια, αναλαμβάνουμε τους ρόλους του «τυφλού» και του οδηγού του. Ο «τυφλός» κλείνει τα μάτια και προτείνει το χέρι του προς τα μπρος, κρατώντας το μπράτσο του κοντά στα πλευρά του. Το χέρι δεν πρέπει να αλλάζει θέση, αφού κάθε κίνηση από τον οδηγό προς τα δεξιά ή τα αριστερά σημαίνει ταυτόχρονη κίνηση ολόκληρου του σώματος του «τυφλού» προς τα εκεί. Η ταχύτητα, η κατεύθυνση και το επίπεδο του βαδίσματος (χαμηλό, μεσαίο, ψηλό) είναι στοιχεία που προσφέρουν μια ποικιλία στο βάδισμα, εφόσον έχει κατακτηθεί ένα επίπεδο επικοινωνίας και κυρίως εμπιστοσύνης μεταξύ των δύο. Ολόκληρη αυτή η διαδικασία γίνεται αυστηρά χωρίς τη χρήση λόγου. Ο οδηγός θα πρέπει να δώσει οδηγίες μόνο με την αφή ή με άλλους τρόπους, εξερευνώντας τα όρια που μπορεί να έχει μια μη-λεκτική επικοινωνία με το ζευγάρι του.

Καλή άσκηση για όλες τις ηλικίες, που όμως δε μπορεί να παιχτεί στα πρώτα στάδια δημιουργίας μιας ομάδας, αν τα μέλη της δεν έχουν κατακτήσει ένα επίπεδο ωριμότητας και συνεργασίας.

Σε μικρές κυρίως ηλικίες ή και αλλού, μπορεί να υπάρξει δυσκολία στο να κρατάμε τα μάτια μας κλειστά για ώρα. Ένα μαντήλι μπορεί να βοηθήσει. Δε δυσκολεύουμε παιδιά ή ενήλικες που μπορεί να έχουν κλειστοφοβία - μπορεί να είναι μεγάλη πίεση γι' αυτούς.

Μια απαλή ορχηστρική μουσική βοηθάει στη δημιουργία χαλαρωτικής ατμόσφαιρας.

2. Λειτουργώντας εντελώς ανάποδα, τώρα ο κάθε οδηγός απομακρύνεται από το ζευγάρι του όσο γίνεται μέσα στην αίθουσα. Οι οδηγίες για να περπατήσει, να κουνήσει κάποιο μέλος του σώματός του κτλ πλέον γίνονται αυστηρά και μόνο λεκτικά, ενώ όλοι οι οδηγοί μιλούν ταυτόχρονα.

Μπορούμε να κάνουμε μια δοκιμή προτού αρχίσουμε, για να δούμε αν όλοι συντονίζονται στις φωνές των οδηγών τους.

Μετά τις πρώτες δοκιμές και εφόσον χρειαστεί, επισημαίνουμε την ανάγκη να απευθύνει κάθε οδηγός τη φωνή του στο ζευγάρι του (τον κοιτάζει και είναι συγκεντρωμένος σε αυτό που κάνει). Προτείνουμε να εκμεταλλεύονται τις παύσεις που μπορεί να γίνονται, ή να χρησιμοποιούν κι άλλους τόνους, χωρίς απαραίτητα να φωνάζουν.

Πολύ χρήσιμη άσκηση για να μάθουν τα μέλη μιας ομάδας να συγκεντρώνονται μέσα σε μια θορυβώδη κατάσταση, να ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένα ερεθίσματα και να λειτουργούν αντανάκλαστικά σε κάποιο σύνθημα.

Γνωρίζοντας το διαφορετικό (τεχνικές εκπαιδευτικού δράματος)

1. Χωριζόμαστε σε νέα ζευγάρια. Ο Α βρίσκεται στο δικό του πλανήτη, όπου καθετί που βρίσκεται στο χώρο έχει όνομα, χρήση και σκοπιμότητα εντελώς διαφορετική από την τρέχουσα. Κρατάει τον Β από το χέρι και τον ξεναγεί στον «κόσμο» του. Τον ενθαρρύνει να δοκιμάσει τα πάντα με όλες του τις αισθήσεις, όχι μόνο με την όψη («εδώ βλέπεις το γραφείο μου» κτλ). Μετά από λίγη ώρα τα ζευγάρια αλλάζουν ρόλους.

Χαλαρωτική μουσική μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως υπόκρουση.

Ενθαρρύνουμε τους συμμετέχοντες να δοκιμάσουν μια νέα εμπειρία, που ίσως έχει νέες τελετουργίες και χρήσεις για κάθε τι που βρίσκεται γύρω μας. Η εμπειρία αυτή μπορεί να είναι πολύ απολαυστική και αστεία, βοηθάμε όμως τους συμμετέχοντες να μην εξαντλούνται μόνο σε ευφυολογήματα χωρίς βαθύτερη σκέψη.

2. Χωριζόμαστε σε υπο-ομάδες, όπου εναλλάξ η μία θα δείχνει και η άλλη θα παρακολουθεί. Με κάποιο θέμα, οι συμμετέχοντες γίνονται γλυπτά στο χώρο. Χρησιμοποιούν το σώμα, την έκφραση του προσώπου και το αντικείμενο που είχαν στην αρχή του εργαστηρίου για να αποδώσουν το θέμα που δόθηκε. Η ομάδα-παρατηρητές

γίνονται επισκέπτες αυτής της έκθεσης γλυπτών. Παρακολουθούν τα γλυπτά από διάφορες οπτικές γωνίες. Υπάρχει δυνατότητα να ζητήσουμε από τα αγάλματα να «ζυπνήσουν» για μερικές στιγμές, ταυτόχρονα ή ένας-ένας και να ολοκληρώσουν την κίνησή τους.

Ανάλογα με την ηλικία των συμμετεχόντων, μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε μια ιδέα-πλαίσιο για να εντάξουμε αυτή τη διαδικασία, πχ μια επίσκεψη στο μουσείο, σε μια γκαλερί κτλ. Τους επισημαίνουμε πως τα «γλυπτά» κάνουν κάτι αρκετά δύσκολο που απαιτεί αρκετή συγκέντρωση, γι' αυτό πρέπει να τα βοηθήσουν να τη διατηρήσουν. Αυτό μπορεί να συμβεί εάν δεν τα πλησιάζουν πολύ, δεν τα αγγίζουν/σκουντάνε/σπρώχνουν, και φυσικά εάν δε στέκονται μπροστά τους κάνοντας γκριμάτσες ή λέγοντας πειράγματα.

Η διαδικασία αυτή μας βοηθάει να σταματήσουμε το χρόνο πάνω σε μια καθημερινή ίσως κίνηση ή δράση, να την παρατηρήσουμε κάτω από άλλες συνθήκες και να την παρατηρήσουμε από διαφορετικές οπτικές γωνίες, με ή χωρίς το συνδυασμό με άλλες δράσεις (εάν έχουμε 2 ή περισσότερα «γλυπτά»). Τα θέματα που δόθηκαν ήταν: -εγώ και το... (ο καθένας χρησιμοποιούσε το αντικείμενο που έφερε αρχικά στο εργαστήριο) -δάσκαλος - μαθητής -διαφορετικός Δόθηκαν εντελώς διαφορετικές προσεγγίσεις στα θέματα αυτά, αν και κάποια στοιχεία ήταν πιο κυρίαρχα από άλλα. Π.χ. οι περισσότεροι δάσκαλοι ήταν σοβαροί και πιο ακίνητοι, οι μαθητές είχαν περισσότερη ανεμελιά αλλά και ανησυχία, δημιουργώντας έτσι μια πιο πολυφωνική εικόνα.

3. Με αφορμή ένα «γλυπτό»

με αρκετά αναγνωρίσιμη (έως στερεοτυπική) στάση σώματος στο θέμα «διαφορετικός», αρχίσαμε να χτίζουμε μια ομαδική εικόνα. Στο κέντρο, το αρχικό «γλυπτό», μια γυναίκα που κάθεται στο πάτωμα με μαζεμένα πόδια, κρατάει ένα καρτομάντηλο σφικτά στα χέρια της και σκύβει προς τα κάτω. Δε βλέπουμε το πρόσωπό της. Μετά από ένα **καταιγισμό ιδεών** - είναι γυναίκα - ίσως κρατάει κάτι που τρώει - εκπέμπει συναισθήματα φόβου, μοναξιάς, απώλειας. Κάθε συμμετέχοντας του εργαστηρίου καλείται να «μπει» σε αυτή την εικόνα και να τη συμπληρώσει με το σώμα του, σύμφωνα με το τι πιστεύει πως υπάρχει γύρω. Μπορεί να αναπαραστήσει έμπυχα όντα ή και αντικείμενα, δέντρα, κτίρια, κτλ.

4. Όταν όλοι οι συμμετέχοντες ενταχθούν σε αυτή την **εικόνα**, με την **ανίκνευση σκέψης** μαθαίνουμε ποιος είναι ο καθένας και πώς συνδέεται με την εικόνα (με το άγγιγμα του συντονιστή στον ώμο του, ο καθένας εκφράζει τη σκέψη του ως χαρακτήρας μέσα στην εικόνα). Έχουμε έτσι δημιουργήσει μια εικόνα ομαδική, όπου όλοι έχουν συνεισφέρει στη δημιουργία της. Τη ζωντανεύουμε για μερικά δευτερόλεπτα για να δούμε πώς θα εξελιχθεί.

5. Για να μάθουμε περισσότερες πληροφορίες για τα βασικά πρόσωπα αυτής της ιστορίας που τώρα αρχίζει και σχηματίζεται, χρησιμοποιούμε την τεχνική της ανακριτικής καρέκλας (ή καρέκλας της αλήθειας). Ζητάμε από πρόσωπα-κλειδιά της ιστορίας να καθίσουν στην καρέκλα στο κέντρο της σκηνής και τους παρακαλούμε να μας δώσουν πληροφορίες για το ποιοι είναι, τι τους συμβαίνει κτλ. Η γυναίκα ονομάζεται Σόνια και ήρθε από πολύ μακριά με τα πόδια. Δεν έχει οικογένεια εδώ, αλλά έχει εκεί από όπου ξεκίνησε. Δε μιλάει πολύ, θέλει να την αφήσουμε ήσυχη, αλλά κάποια στιγμή αναφέρει επανειλημμένως κάποιους «φίλους» που τη «βοήθησαν» να έρθει εδώ. Από τις απαντήσεις που δόθηκαν, σχηματίστηκαν αδρά 4 περίοδοι στη ζωή της που θα θέλαμε να εξερευνήσουμε περισσότερο. Η τεχνική αυτή μπορεί να συνεχιστεί και με άλλα πρόσωπα και να επεκταθεί και σε περιπτώσεις ανθρώπων που δεν ήταν στην αρχική εικόνα.

6. Η ομάδα χωρίζεται σε 4 υπο-ομάδες. Κάθε μία αναλαμβάνει να μας δείξει με 2 ακίνητες εικόνες τι συνέβη στις 4 αυτές περιόδους της ζωής της Σόνιας: - Η οικογένειά της στην πόλη/χώρα της

- Η απόφασή της να φύγει - πώς ξεκίνησε

- Οι «φίλοι» της και η σχέση της μαζί τους

- Το προηγούμενο βράδυ από τη μέρα που τη συναντήσαμε.

Οι ομάδες πίνουν από μια κωνιά της σκηνής, σχηματίζοντας ένα τετράγωνο-κύκλο. Με τη σειρά και χωρίς να παρεμβάλλονται ομιλίες που σπάνε τη ροή, με τη σειρά μας δείχνουν τις

2 εικόνες τους. Καθώς οι εικόνες ήταν πολύ δυνατές οπτικά, ζητήθηκε να τις ζωντανέψουν για μερικά δευτερόλεπτα. Για λόγους χρόνου, δε μπορέσαμε να εξελίξουμε περισσότερο αυτή την ιστορία. Οι δραστηριότητες σταμάτησαν κάπου εδώ, με ένα σύντομο σχολιασμό για το πώς μπορεί κανείς να προεκτείνει μια τέτοια διαδικασία.

Αποφόρτιση

1. Στο τέλος τέτοιων συναντήσεων, υπό κανονικές συνθήκες θα πρέπει να οδηγούμε την ομάδα σε μια αποφόρτιση. Για να γίνει αυτό είτε ολοκληρώνουμε μια σειρά από δράσεις που φτάνουν την ιστορία και την έρευνά μας σε ένα τέλος είτε χρησιμοποιούμε παιχνίδια που μας χαλαρώνουν. Στη συγκεκριμένη λοιπόν περίπτωση ακολουθήσαμε τη 2η οδό, ένα αστείο παιχνίδι που ονομάζεται Goofy (αγαπημένο παιχνίδι που διδάχτηκα από το δάσκαλό μου, John Somers, και που εφαρμόζω σχεδόν σε όλα τα εργαστήριά μου, αφού είναι τόσο απολαυστικό). Όλοι οι συμμετέχοντες κλείνουν τα μάτια τους και με τα χέρια προτεταμένα αναζητούν το Goofy όταν έρχονται σε επαφή μεταξύ τους, φωνάζοντας το όνομά του. Ο πραγματικός Goofy, επιλεγμένος κρυφά, είναι ο μόνος που δε μιλάει καθόλου. Όταν τον εντοπίσουμε, πηγαίνουμε από πίσω του σχηματίζοντας ένα τραινάκι και σταματάμε να μιλάμε κι εμείς, αφού είμαστε πλέον η ουρά του. Το παιχνίδι ολοκληρώνεται όταν όλοι έχουν σχηματίσει ένα τρένο, ή κατά βούληση του συντονιστή, εάν κάποιος έχει χαθεί εντελώς!

9. ΒΙΒΛΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ, ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΔΡΑΜΑ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥΣ

Ελληνική βιβλιογραφία

1. ΑΛΚΗΣΤΙΣ, Κουκλο-θέατρο σκιών, Αθήνα, χ.ε.οι., 1992
2. ΑΛΚΗΣΤΙΣ, Κουκλοθέατρο, Ελληνικά Γράμματα, 1993
3. ΑΛΚΗΣΤΙΣ, Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση, Ελληνικά Γράμματα, 2000, ISBN 960-344-693-9
4. ΑΛΚΗΣΤΙΣ, Η δραματοποίηση για παιδιά, εκδ. «Άλκηστις», Αθήνα, 1983
5. ΑΛΚΗΣΤΙΣ, Το αυτοσχέδιο θέατρο στο σχολείο, εκδ. «Άλκηστις», 1984
6. ΑΛΚΗΣΤΙΣ, Το βιβλίο της δραματοποίησης, εκδ. «Άλκηστις», 1989
7. ΑΡΧΟΝΤΑΚΗ Ζ. & ΦΙΛΙΠΠΟΥ Δ., 205 βιωματικές ασκήσεις για εμπύχωση ομάδων ψυχοθεραπείας, κοινωνικής εργασίας, εκπαίδευσης, Αθήνα, Καστανιώτης, 2003
8. ΑΥΔΗ Α. & ΧΑΤΖΗΓΕΩΡΓΙΟΥ Μ., Η τέχνη του δράματος στην εκπαίδευση, Αθήνα, Μεταίχμιο, 2007
9. BERGERET L., Ψυχοκινητικά παιχνίδια για παιδιά από 2 ως 6 χρόνων, Δίπτυχο, Αθήνα, 1988
10. ΒΕΑΥΣΧΑΜΠ Η., Το παιδί και το δραματικό παιχνίδι, Αθήνα, Τυπωθήτω, σειρά «Θεατρική παιδεία», 5, 1998
11. ΣΧΑΥΒΕΛΔ Μ. V., Δραστηριότητες - διερευνήσεις - ανακαλύψεις για παιδιά του νηπιαγωγείου και του δημοτικού (μετάφρ. Ν. Δαπόντες), Τυπωθήτω, Αθήνα, 1998
12. ΓΕΝΕΙΑΤΑΚΗ ΕΙΡ., «Το Θέατρο Σκιών στην εκπαίδευση», στο συλλογικό Το παιδικό θέαμα, Αθήνα, Καστανιώτης, 1989, σελ. 120-123
13. ΓΙΑΝΝΑΡΗΣ Γ., Θεατρική αγωγή και παιχνίδι, Γρηγόρης, Αθήνα, 1994
14. ΓΚΟΒΑΣ Ν. (επιμ.), Τεχνικές θεάτρου και το διαπολιτισμικό σχολικό περιβάλλον (υλικό σεμιναρίου), ΔΔΕ Αν. Αττικής, 1999
15. ΓΚΟΒΑΣ Ν., ΚΑΚΛΑΜΑΝΗ Φ. (επιμ.), Αναζητώντας τη θέση του θεάτρου στην δευτεροβάθμια εκπαίδευση, Πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2000, Αθήνα, Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση 2002, ISBN 960-87317-1-2

16. ΓΚΟΒΑΣ Ν. Για ένα δημιουργικό, νεανικό θέατρο: ασκήσεις, παιχνίδια, τεχνικές, ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ, 2003
17. ΓΚΟΒΑΣ Ν., (επιμ.) Το θέατρο στην εκπαίδευση: μορφή τέχνης και εργαλείο μάθησης, Πρακτικά Διεθνούς Συνδιάσκεψης 2001, ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ/ Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση ISBN 960-87317-0-4
18. ΓΚΟΒΑΣ Ν., (επιμ.) Το θέατρο στην εκπαίδευση: Χτίζοντας Γέφυρες, Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση/ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ, Αθήνα 2003
19. ΓΚΟΒΑΣ Ν., (επιμ.) Το θέατρο στην εκπαίδευση: Δημιουργικότητα και Μεταμορφώσεις, Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, Αθήνα 2004
20. ΓΚΟΒΑΣ Ν., ΠΙΣΣΑΝΟΥ ΕΛ., ΜΠΙΝΙΑΡΗΣ Γ. (επιμ.), Δρόμοι προς το αρχαίο δράμα - υλικό σεμιναρίου, Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, ISBN 960-87317-2-0
21. ΓΚΟΒΑΣ Ν., (επιμ.), Σώμα Λόγος, Μύθος -υλικό σεμιναρίου, Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση ISBN 960-87317-4-7
22. ΓΚΟΒΑΣ Ν., (επιμ.), Δρόμοι του Κωμικού-υλικό σεμιναρίου, Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, Αθήνα 2004
23. ΓΡΑΜΜΑΤΑΣ Θ., Θέατρο και Παιδεία, Αθήνα, Τελέθριον, 1998
24. ΓΡΑΜΜΑΤΑΣ Θ., Fantasyland, Θέατρο για παιδικό και νεανικό κοινό, Αθήνα, σειρά «Θεατρική Παιδεία» 1, Τυπωθήτω 1996, 1999
25. ΓΡΑΜΜΑΤΑΣ Θ., Διδακτική του θεάτρου, Αθήνα, σειρά «Θεατρική Παιδεία» 6, Τυπωθήτω 1999
26. ΓΡΑΜΜΑΤΑΣ Θ., Θεατρική παιδεία και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, Τυπωθήτω, 1997, ISBN 960-7643-46-1
27. ΓΡΑΜΜΑΤΑΣ Θ., Ιστορία και θεωρία στη θεατρική έρευνα, «Θεατρική Έρευνα» 1, εκδ. Αφοι Τολίδη, 1992
28. ΔΑΡΑΚΗ Π., Ομαδικά παιχνίδια των παιδιών μας, Αθήνα, Gutenberg, 1986
29. ΔΑΡΑΚΗ Π., Κουκλοθέατρο, Gutenberg, 1986
30. ΔΑΡΑΚΗ Π., Το προσχολικό παιδί και οι ανάγκες του, Δωδώνη, Αθήνα, 1995
31. DELDIME R., Θέατρο για την παιδική και νεανική ηλικία (μετάφρ. Θ. Γραμματάς), Αθήνα, τυπωθήτω, σειρά «Θεατρική Παιδεία», 1996
32. ΔΙΩΤΗ Β., Η θεατρική αγωγή στην πράξη, Β. Διώτη, 1997, ISBN 960-9085-0-8
33. ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΘΕΑΤΡΟΥ, Θέατρο για παιδιά, 1991
34. ΕΛΕΝΑ Ε. & ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ Κ., Το εκπαιδευτικό θέατρο στο νηπιαγωγείο και το δημοτικό, Πατάκης, Αθήνα, 2004
35. ΘΕΟΧΑΡΗ - ΠΕΡΑΚΗ Ε., Κουκλοθέατρο - τέχνη και τεχνική, Εστία, 1988
36. ΚΑΡΑΒΙΤΗ Π., ΣΑΚΑΤΖΗΣ Δ., ΧΑΤΖΗΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Π., Το Πορτοκάλι με την Περόνη-υλικό εργασίας, Δίκτυο Θέατρο στην Εκπαίδευση, Αθήνα 2004
37. ΚΕΜΡΕ, Α. (επιμ.), Εκπαιδευτικό δράμα και ειδικές ανάγκες. Ένα εγχειρίδιο για δασκάλους σε γενικά και ειδικά σχολεία (μτφ: Αθηνά Βεργιοπούλου), Αθήνα, Πατάκης, 2005
38. ΚΟΥΡΕΤΖΗΣ Λ., ΑΛΚΗΣΤΙΣ, Θεατρική Αγωγή, Βιβλίο για το δάσκαλο, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα, 1993
39. ΚΟΥΡΕΤΖΗΣ Λ., Το θεατρικό παιχνίδι, Καστανιώτης, 1991, ISBN 960-03-0141-7
40. ΚΟΥΡΕΤΖΗΣ Λ., Το θέατρο για παιδιά στην Ελλάδα, Καστανιώτης 1990, ISBN 960-03-0502-1
41. ΚΟΥΡΕΤΖΗΣ Λ., Το θεατρικό παιχνίδι και οι διαστάσεις του, Αθήνα, Ταξιδευτής, 2008
42. ΚΟΦΦΑΣ Α. Κ., Δραστηριότητες αισθητικής αγωγής στο Νηπιαγωγείο, Θεωρία και Πράξη, Αθήνα, 1989
43. ΚΑΜΑΡΙΝΟΥ Δ., Βιωματική μάθηση στο σχολείο, εκδ. Δ. Καμαρινού, 1998
44. ΚΥΡΙΑΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΑΛΗΝΑΚΗ Τ., Το κουκλοθέατρο, Αθήνα, 1966
45. ΜΟΥΔΑΤΣΑΚΙΣ Τ., Η θεωρία του δράματος στη σχολική πράξη, Καρδαμίτσα, 1994, ISBN 960-7262-87-5
46. ΞΩΧΕΛΛΗΣ Π., Θεμελιώδη Προβλήματα της παιδαγωγικής Επιστήμης, Θεσσαλονίκη 1987

47. ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΩΣΗ ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ, Θεατρική Αγωγή και παιδεία στο σύγχρονο σχολείο, Υλικό σεμιναρίου, Αθήνα, 1991
48. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Σ., Με τη γλώσσα του θεάτρου. Η διερευνητική δραματοποίηση στη διδασκαλία της Γλώσσας, Αθήνα, Κέδρος, 2007
49. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ Σ., Παιδαγωγική του θεάτρου, Αθήνα, Κοντύλι, 2010
50. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Α. & ΜΠΑΣΚΛΑΒΑΝΗ Ο., Θεατροπαιχνίδια, Αθήνα, Κέδρος, 2001
51. ΣΕΞΤΟΥ Π., Δραματοποίηση. Το βιβλίο του παιδαγωγού-εμπυκωτή, Αθήνα, Καστανιώτης, 1998
52. ΣΕΡΓΗ Λ., Δραματική έκφραση και αγωγή του παιδιού, Αθήνα, Gutenberg, 1987
53. ΥΦΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΝΕΑΣ ΓΕΝΙΑΣ, Υλικό σεμιναρίου θεατρικής παιδείας, Σπέτσες 1983
54. FAUR G., LASCAR S., Το θεατρικό παιχνίδι, Αθήνα, Gutenberg, 1988
55. ΧΡΥΣΑΦΗ Μ., Το δραματικό παιχνίδι στην προσχολική ηλικία, Σμυρنيωτάκης, Ε.Π.Λ., Αθήνα, τόμ. 6, 1991
56. ΧΟΛΕΒΑ Ν., Εσύ όπως κι Εγώ. Εξερευνώντας τη διαφορετικότητα μέσα από το θέατρο. Αθήνα, Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, 2010
57. WOOLAND B., Η διδασκαλία του δράματος στο Δημοτικό Σχολείο, Ελληνικά Γράμματα, 1999

Ξένη βιβλιογραφία

Theatre/Educational Drama and its Teaching

- ✓ ACKROYD J et al. (eds.), Key Shakespeare: English and Drama activities for teaching Shakespeare to 14-16 year olds, Hodder and Stoughton, London, 1998
- ✓ ACKROYD J., BOULTON J., Drama lessons for 5-11, David Fulton, London, 2001
- ✓ ACKROYD J., Literacy alive! Drama projects for literacy learning, Hodder and Stoughton, London, 2000
- ✓ ARTS COUNCIL OF GREAT BRITAIN., Drama in Schools, Arts Council, London, 2003 (available on the web at www.Drama-in-Schools.org.uk)
- ✓ ASHBY M et al. (ed.), Drama across the curriculum, Educational Drama Association, Birmingham, 1983
- ✓ ASHCROFT J., PEARCE L., Drama Activities for Key Stage 3, Blackpool, 1996
- ✓ BALAZARD S. GENTET-RAVASCO, Pratiquer le théâtre au collège, Arman Colin, Paris, 1996
- ✓ BALDWIN P., FLEMING K., Teaching literacy through drama, Routledge, London, 2002
- ✓ BALDWIN P., HENDY L., The Drama Box: an active approach to learning, Collins, London, 1994
- ✓ BANKS R. A., Drama and Theatre Arts, Stanley Thomes, ISBN 1-55783-302-8
- ✓ BANY-WINTERS L., On stage: theatre games for kids, A Cappella Publishing, 1997
- ✓ BARKER C., Theatre Games, Methuen Drama, 1989
- ✓ BARLOW S., Dramaform: a practical guide to drama techniques, Hodder and Stoughton, London, 1994
- ✓ BARRET G., Essai sur la pédagogie en expression dramatique et en éducation, Ed. Recherche en Expression, Montreal, 1989
- ✓ BARRET G., Pédagogie de l'expression dramatique, Ed. Recherche en Expression, Montreal, 1992
- ✓ BARTON G., BUTCHER J., Shakespeare for Key Stage 3, Longman. London, 1993
- ✓ BENNATHAN J., Developing drama skills 11-14, Heinemann, London, 2000
- ✓ BERNARDI C., COUMINETI B., L' ora di teatro. Orientamenti europei ed esperienze italiane nelle istituzioni educative, Milano, Euresis Edizioni, 1998
- ✓ BERNARDI P., Improvisation Starters, Betterway Books, Ohio, 1992, ISBN 1-55870-233-4

- ✓ BERTHOMMIER F.-J., *Les trois coups*, Centurion Jeunesse, 1998
- ✓ BERTIN B., GIROS P., *L'enfant spectateur*, Théâtre et classes pilotes, Centre Regional de Documentation Pédagogique, Académie de Creteil, 1997
- ✓ BOAGEY E., *Starting Drama*, Collins Educational, 1991, ISBN 0-00-322218-7
- ✓ BOLTON G., DAVIS D., *Acting Classroom Drama*, Trentham Books, 2000, ISBN 1858561094
- ✓ BOLTON G., *Drama as Education*, Longman, London, 1984
- ✓ BOLTON G., *New Perspectives on Classroom Drama*, Simon & Schuster, 1992
- ✓ BOLTON G., *Selected Writings*, Edited by D. Davis & Lawrence C., Longman, 1986
- ✓ BOLTON G., *The Activity to Dramatic Playing*, Davis and Lawrence, London, 1986
- ✓ BOLTON G., *Toward a theory of Drama in Education*, London, Longman, 1979
- ✓ BOWKETT S., *Imagine That... A Handbook for Creative Learning Activities for the Classroom*, Trowbridge, Redwood Books 1997
- ✓ BRANDES D., PHILLIPS H., *Gamesters' Handbook*, Hutchinson and Gamesters' Two, 1978
- ✓ BROCK A. (ed.), *Into the Enchanted Forest: language, drama and science in primary schools*, Stoke on Trent Trentham Brock, 1999
- ✓ BROWN V., PLAYDELL S., *The dramatic difference: drama in the preschool and kindergarten classroom*, Heinemann, 1999
- ✓ BURGERS R., *Time for Drama: a handbook for secondary teachers*, Milton Keynes Open University Press, 1986
- ✓ BUTTERFIELD T., *Drama through Language through Drama*, Kembles Press, 1989, ISBN 0-906835-28-3
- ✓ BYRON K., *Drama in the English classroom*, Methuen, London, 1986
- ✓ C.N.D.P., *L'Éducation Artistique à l'école*, Savoir, Hachette, Paris, 1993
- ✓ CAILLAT G., CITTERIO R., GASPARD-HUIT D., MARION C., *Du théâtre à l'école*, Hachette, Paris, 1994
- ✓ CALLEGAS J. M., *El teatro educa, Experiencias Didacticas en Filologia*, Narcea, S.A. De Ediciones, Madrid, 1998
- ✓ CARTER R. & MCRAE J., *Language, Literature and the Learner: Creative Classroom Practice* Longman 1996
- ✓ CATTANACH A., *Drama for people with special needs*, London: A&C Black 1996
- ✓ CHAPLIN A., *Ideas for Drama: KS1*, Scholastic Publications Ltd, 2001
- ✓ CLIPSON-BOYLES S., *Drama in primary English teaching*, David Fulton, London, 1998
- ✓ COOPER S., MACKEY S., *Drama and Theatre Studies (AS/A Level)*, Stanley Thomes, 2000
- ✓ COOPER S., MACKEY S., *Theatre Studies: An Approach for Advanced Level*, Stanley Thomes, ISBN 0-7487-2121-5
- ✓ COOPER S., *Theatre Studies*, ISBN 0-558822-7
- ✓ COSSA M. & others, *Acting out: the workbook*, Accelerated Development, 1996, ISBN 1-56032-534-8
- ✓ COULT T., KERSHAW B., *Engineers of the Imagination*, Methuen Drama, 1983, ISBN 0-413-52800-6
- ✓ COURTNEY R., *Dictionary of developmental drama: the use of terminology in educational drama, theatre education, creative dramatics, children's theatre, drama therapy and related areas*, C.C. Thomas, USA, 1987
- ✓ COURTNEY R., *Drama and Intelligence: a cognitive theory*, Buffalo: McGill-Queen's University Press, Montreal, 1990
- ✓ COURTNEY R., *Play, Drama & Thought*, Simon & Pierre, Toronto, Ontario, Canada, 1989 (Also 1968 edition: Cassell, London)
- ✓ COURTNEY R., *The Dramatic Curriculum*, Heinemann, London, 1980

- ✓ CRAFT A. Et al., Can you Teach Creativity? Nottingham, Education New Publishing Co-operative. 1997
- ✓ CREMIN M., GRAINGER T., Resourcing classroom drama: 8-14, Sheffield: NATE, 2001
- ✓ CRINSON J., LESLEY L., Move back the desks: using drama to develop English and cross-curricular themes, Sheffield National Association for the Teaching of English, drama series, 1993
- ✓ CROSS D., REYNOLDS C., GCSE Drama for OCR, Heinemann, London, 2002
- ✓ CULPEPER J., Language and characterisation in plays and other texts, Longman 2001
- ✓ DARVELL E., Drama and Curriculum, Deakin University Press, 1992
- ✓ DAVID T., (ed), Young Children Learning, London: Paul Chapman 1999
- ✓ DAY C., NORMAN J. (eds), Issues in Educational Drama, Falmer Press, London 1983
- ✓ DEARY T., Teaching through Theatre – Six Practical Projects, Samuel French, 1977, ISBN 0-573-09040-8
- ✓ DEPARTMENT OF EDUCATION AND SCIENCE., Drama from 5-16: Curriculum Matters 17, HMSO,
- ✓ DOCKRILL C. F., SPRINKS A. T., Dynamic dramatics: four drama scripts with workshop activities for the secondary student, Cambridge University Press, 1991
- ✓ DODD N., Drama and Theatre in Education, Heinemann Educational Books., 1971
- ✓ DOUGILL J., Drama activities for language learning, Macmillan, London, 1987
- ✓ DOWLING M., Education 3 to 5 – a teacher's handbook, P.C.P., Education Series
- ✓ ECCLES D., English through Drama, Hutchinson, London, 1989
- ✓ EVANS T., Drama in English teaching, Croom Helm, London, 1984

Links για το θέατρο στην εκπαίδευση

Πανελλήνιο δίκτυο για το θέατρο στην εκπαίδευση

<http://www.theatroedu.gr/el-gr/%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B9%CE%BA%CE%AE.aspx>

Σίμος Παπαδόπουλος, Δημοκρίτειο Παν/μιο Θράκης

<http://utopia.duth.gr/~sypapado/index.htm>

Η επίσημη ιστοσελίδα του Σίμου Παπαδόπουλου, λέκτορα θεατρολογίας ΠΤΔΕ στο Δημοκρίτειο πανεπιστήμιο Θράκης, με πλούσιο υλικό (άρθρα, βιβλιογραφία, εργογραφία) γύρω από την παιδαγωγική του θεάτρου.

Θεόδωρος Γραμματάς, παν/μιο Αθηνών

<http://theodore-grammatas.net/>

Η επίσημη ιστοσελίδα του Θεόδωρου Γραμματά, καθηγητή στο ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών, με πλήρη κείμενα από την αρθρογραφία του, βιβλιογραφία, μελέτες κτλ.

Καρπός

<http://www.karposontheweb.org/>

Καρπός - κέντρο εκπαιδευτικών δράσεων και διαπολιτισμικής επικοινωνίας Μένης Θεοδωρίδης, Μαρία Λεωνίδα, Isabelle Trinquette.

ιστοσελίδα με χρήσιμο εκπαιδευτικό υλικό, δραστηριότητες, σχέδια μαθήματος και βιβλιογραφία, γύρω από την οπτικοακουστική παιδεία.

Goethe Institut

<http://www.goethe.de/ins/gr/ath/elindex.htm>

Η επίσημη ιστοσελίδα του Ινστιτούτου Γκαίτε.

Διαθέτει στη βιβλιοθήκη της μεταξύ άλλων θεατρικά έργα Γερμανών συγγραφέων σε ελληνική μετάφραση.

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

<http://www.pi-schools.gr/>

Η επίσημη ιστοσελίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.

Μπορείτε να κατεβάσετε ολόκληρα τα βιβλία μαθητή και καθηγητή για τα περισσότερα μαθήματα, τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (ΑΠΣ), την Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων κ.α.

ΕΡΤ - αρχειακό υλικό

<http://www.ert-archives.gr/V3/public/index.aspx>

Στο αρχειακό υλικό της ΕΡΤ μπορεί κανείς να βρει θεατρικές παραστάσεις, φωτογραφικό αρχείο, ταινιοθήκη.

«Η διαφορετικότητα ίσως είναι το πιο δύσκολο πράγμα που υπάρχει σε μια κοινωνία, αλλά μπορεί να είναι και το πιο επικίνδυνο αν δεν υπάρχει.»

(William Sloane Coffin, Αμερικανός ιεροκήρυκας & ακτιβιστής)

